

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2023

Jan Mráček

Akademie múzických umění v Praze

Hudební a taneční fakulta

Hudební umění

obor Housle

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jan Malát - život a dílo

BcA. Jan Mráček, Dis.

Vedoucí práce: Prof. Leoš Čepický

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, červen 2023

The Academy of Performing Arts in Prague

Music and Dance Faculty

Art of Music

Violin

Master 's Thesis

Jan Malát – Life and Work

BcA. Jan Mráček, Dis.

Thesis supervisor: Prof. Leoš Čepický

Academic title: MgA.

Prague, June 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Jan Malát – život a dílo

Vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne

Jan Mráček, podpis

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že jí vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

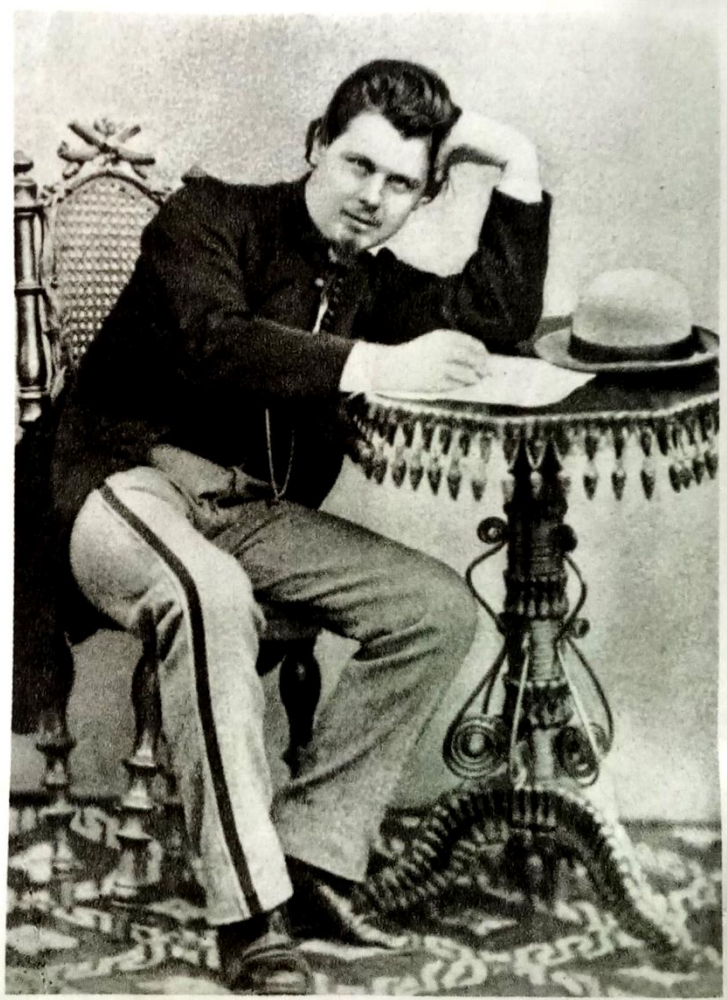
Jméno	Instituce	Datum	Podpis

Abstrakt

Tato práce pojednává o životě a díle českého hudebního skladatele a pedagoga Jana Maláta (1843 - 1915). Přibližuje skladatelův život a jeho cestu na pozici uznávaného pedagoga a upravovatele lidových písní. Jednotlivé kapitoly jsou zaměřeny na jeho klavírní a houslové školy, sbírky lidových písní, orchestrální skladby a opery.

Abstract

This thesis is focussed on the life and work of Czech composer and music teacher Jan Malát (1843 - 1915). Thesis describes his life and his way to the position of recognized music pedagogue and arranger of folk songs. Chapters of thesis are focussed on his piano and violin schools, folk song albums, orchestral pieces and operas.

Obsah	strana
Úvod	9
Studium	10
Pedagog a hudební spisovatel	12
Autor instruktivní literatury	20
Upravovatel lidových písní	26
Skladatel	35
Závěr	51
Použitá literatura a prameny	52

Úvod

Během téměř 400 let trvající české hudební historie se objevují osobnosti, které dosáhnou světového skladatelského věhlasu, stanou se legendami v oboru interpretace, podle jejich pedagogických metod a instruktivních skladeb se bude vyučovat po celém světě. Jména jako Jan Václav Stamic¹, Josef Mysliveček², Bedřich Smetana³, Antonín Dvořák⁴, Ferdinand Laub⁵, David Popper⁶, Leoš Janáček⁷, Jan⁸ a Rafael⁹ Kubelíkovi, Rudolf Firkušný¹⁰ nebo Josef Suk¹¹ jsou symbolem výjimečnosti české hudby ve světovém měřítku. Hudební skladatel a pedagog Jan Malát (1843 - 1915) patří k umělcům stojícím ve stínu svých slavných souputníků. Jeho osobnost však symbolizuje obrovskou univerzalitu a významně doplňuje dobový obraz vrcholících snah o národní zviditelnění. Skladatelsky vychází z čistě romantického stylu (podobně jako Zdeněk Fibich¹²) a hlavně z českých, moravských a obecně slovanských lidových písní. Je také autorem řady instruktivních děl, především *Praktické školy hry na housle*. Ve své magisterské práci bych chtěl skladatele a pedagoga Jana Maláta připomenout jako pro dnešní dobu neprávem pozapomenutou osobnost české hudební historie.

¹ Jan Václav Stamic (19.června 1717 - 27.března 1757) byl český skladatel a houslista, jeden z prvotních tvůrců hudebního klasicismu

² Josef Mysliveček (9.března 1737 - 4.února 1781) byl český skladatel období klasicismu působící v Itálii

³ Bedřich Smetana (2.března 1824 - 12.května 1884) byl český skladatel, tvůrce národní hudby a jeden vůdčích skladatelských zjevů české hudební historie

⁴ Antonín Dvořák (8.září 1841 - 1.května 1904) byl český skladatel, jeden z nejslavnějších symfoniků klasicko - romantické syntézy

⁵ Ferdinand Laub (19.ledna 1832 - 17.března 1875) byl český houslista a pedagog působící v Rusku

⁶ David Popper (16.června 1843 - 7.srpna 1913) byl český violoncellista a pedagog Židovského původu, jeden z největších violoncellistů historie

⁷ Leoš Janáček (3.července 1854 - 12.srpna 1928) byl český hudební patřící k první generaci české hudební moderny

⁸ Jan Evangelista Kubelík (5.července 1880 - 5.prosince 1940) byl český houslista světového renomé

⁹ Rafael Jeroným Kubelík (29.června 1914 - 11.srpna 1996) byl český dirigent a skladatel působící v zahraničí, je synem Jana Evangelisty Kubelíka

¹⁰ Rudolf Firkušný (11.února 1912 - 19.července 1994) byl český klavírista světového významu působící v USA

¹¹ Josef Suk mladší (8.srpna 1929 - 7.července 2011) byl český houslista, vnuk skladatele a houslisty Josefa Suka a pravnuke skladatele Antonína Dvořáka

¹² Zdeněk Fibich (21.prosince 1850 - 15.října 1900) byl český skladatel, představitel hudebního romantismu

Studium

Hudební skladatel a pedagog Jan Křtitel Malát se narodil 16. června 1843 ve Starém Bydžově jako jediný syn učitele Františka Maláta a Cecilie Malátové, rozené Volanské. František Malát byl pedagogem na bydžovské škole, počátkem roku 1848 byl však na osm let přeložen do obce Šaplava. Znamenalo to zásadní zhoršení situace učitelské rodiny. Stěhování a příchod do jiného prostředí v této politicky bouřlivé době nebyly bez problému. To byla už rodina učitele Františka Maláta osmičlenná, jeho manželka se kromě starosti o velkou rodinu snažila přivydělávat jako učitelka ručních prací. Na pozadí existenčních obtíží kantorské rodiny se začíná projevovat Jan Malát jako hudební talent. Již jako šestiletý začal zpívat na kůru kostela v Ohnišťanech nedaleko Šaplavy, na housle se pak začal učit u svého otce v únoru roku 1852. Jeho druhým pedagogem houslí byl Josef Simm v Šumburgu nad Desnou, kam byl podle tehdejších zvyklostí chlapec poslán, aby se naučil německy. Od školního roku 1854 - 1855 navštěvoval vyšší třídu hlavní školy v Novém Bydžově a v dalších letech potom 3 třídy na tzv. reálce.

V roce 1857 se stal skladatelův otec František Malát samostatným učitelem ve Starém Bydžově. V této době již uměl mladý Jan Malát hrát na prakticky všechny běžné hudební nástroje – od července 1858 se navíc u svého otce zdokonaloval ve hře na varhany. V obci Skřivany vypomáhal Malát v tamější škole, pravděpodobně tak usiloval o doporučení ke studiu učitelství. V této době začal mladý hudebník komponovat. V září roku 1860 odchází Jan Malát do Prahy studovat učitelství a tam získává i první velké posluchačské zkušenosti. Obrovským zážitkem je pro něj představení Mozartovy¹³ opery Don Giovanni, které krátce po příjezdu do Prahy navštívil se svým otcem.

V době pedagogických studií v Praze Jan Malát často působil jako pohotový varhaník a příležitostný skladatel v pražských kostelích. Bylo to například v chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně, kde byl ředitelem kůru skladatel Albín Mašek¹⁴ a

¹³ Wolfgang Amadeus Mozart (27.ledna 1756 - 5.prosinec 1791) byl rakouský skladatel období vrcholného klasicismu

¹⁴ Albín Mašek (10.října 1804 - 24.března 1878) byl český skladatel a varhaník

varhaníkem Josef Förster¹⁵, nebo v kostele sv. Františka z Assisi na dnešním Křižovnickém náměstí. Zde vedl sbory ředitel Josef Krejčí¹⁶, který také vedl Pražskou varhanickou školu¹⁷, kam posluchači dvouletého učitelského ústavu docházeli na konzultace. Malátův ohromný a především zcela přirozený talent ředitele Krejčího natolik zaujal, že mladého adepta učitelství vyzval, aby po absolutoriu zůstal ještě dál na varhanické škole. Malát se zdál jedním z nejperspektivnějších žáků a při absolvování byl hodnocen jako nejlepší. Byla mu přiznána odměna – obdržel vydání obsáhlé třídílné knihy *Lehrbuch der Musikkomposition*, kterou napsal německý hudební skladatel a teoretik Johann Christian Lobe¹⁸. V rámci veřejného vystoupení, které bylo součástí absolutoria obou ročníků varhanické školy, hrál Jan Malát vedle *Passacaglie a fugy c moll* BWV 582 Johanna Sebastiana Bacha¹⁹ také jednu svou skladbu – *Fugu g moll* (v seznamu Malátových skladeb vedená jako *Fuga na jméno Bach*).

¹⁵ Josef Förster (22.února 1833 - 3.ledna 1907) byl český skladatel a pedagog, otec skladatele Josefa Bohuslava Foerster (30.prosince 1859 - 29.května 1951)

¹⁶ Josef Krejčí (6.února 1822 - 19.října 1881) byl český varhaník, skladatel a pedagog

¹⁷ Pražská varhanická škola byl hudebně - vzdělávací ústav v Praze založený roku 1830, roku 1890 splýnula s Pražskou konzervatoří

¹⁸ Johann Christian Lobe (30.května 1797 - 27.července 1881) byl německý skladatel a hudební teoretik

¹⁹ Johann Sebastian Bach (31.března 1685 - 28.července 1750) byl německý skladatel, varhaník a cembalista období vrcholného baroka

Pedagog a hudební spisovatel

Když Jan Malát dokončil varhanickou školu, měl dvě možnosti - pedagogickou nebo hudební dráhu. Ředitel Krejčí, který v Malátovi viděl velkou budoucnost, by ho v pražském prostředí dokázal jako varhaníka prosadit, ale Malát se rozhodl pro dráhu pedagoga. Dostal nabídku na místo učitele 4. třídy hlavní školy v Plané u Mariánských Lázní. Nevybral si nakonec varhanické místo v Praze ani podučitelské v tehdejších německém Pošumaví, ale odešel na místo pedagoga na chlapecké škole Novém Bydžově. Zpočátku byl zastupujícím učitelem, 9. května roku 1864 dostal podučitelský dekret s měsíčním platem 18 zlatých a 75 krejcarů. Pro zajímavost – v tehdejší době to byl plat srovnatelný s platem dělníka v textilní továrně. Na tomto tříletém období (1863 - 1866) je pozoruhodné, že Malát vůbec nekomponuje. Možná to bylo způsobeno důsledkem veskrze negativní recenze v časopise Dalibor na absolventský večer varhanické školy. Vzájemné napadání konzervativního hudebního směru (reprezentoval ho právě ředitel Pražské varhanické školy a později Pražské konzervatoře Josef Krejčí) a progresivistů bylo zcela běžným koloritem pražského hudebního života. Pro mladého skladatele však špatná (byť neobjektivní) kritika logicky nebyla příliš povzbuzující. Jan Malát se v Novém Bydžově zapojil do činnosti v rámci místního zpěváckého spolku, jeho sbormistrem a ředitelem byl obecní tajemník Josef Jahoda, který byl vynikajícím hudebníkem s dobrými dirigentskými schopnostmi. Ještě roku 1863 se Malát stal místosbormistrem spolku a zůstal jím až do poloviny roku 1865. Tento spolek nazvaný *Lubor* se v následujících letech zúčastnil obrovského množství národních slavností a sjezdů, na repertoáru byly sbory Bedřicha Smetany, Pavla Křížkovského²⁰, Arnošta Förchtgotta - Tovačovského²¹, Hynka Vojáčka - Vsackého²² a Františka Pivody²³. Místosbormistrovská činnost však mladého podučitele Maláta pravděpodobně dostatečně umělecky nenaplnovala a ochotně postoupil svou funkci skladateli a

²⁰ Pavel Křížkovský (9.ledna 1820 - 8.května 1885) byl český katolický kněz působící jako skladatel a sbormistr

²¹ Arnošt Förchtgott - Tovačovský (28.prosince 1825 - 18.prosince 1874) byl český barytonista, hudební skladatel a sbormistr

²² Hynek Vojáček – Vsacký (4.prosince 1825 - 9.února 1916) byl český fagotista, hudební publicista a skladatel

²³ František Pivoda (19.října 1824 - 4.ledna 1898) byl český hudební kritik, pedagog a skladatel

varhaníkovi Quidu Havlasovi²⁴. Z mého pohledu houslisty je pozoruhodné, jak Jan Malát později vzpomínal na jednu zajímavou událost z tohoto období - v době hospodářské výstavy v Novém Bydžově v září 1865 se ve městě zastavil na svém evropském turné slavný maďarský houslista Eduard Reményi²⁵, jehož na klavír i housle doprovázel jeho žák Nándor Nagylázi Plotényi²⁶. Koncert se konal 19. září 1865 v sále tehdy nově postavené bydžovské radnice a byl jednoznačně prvořadou společenskou i uměleckou událostí celého kraje. Malát byl na koncertě a stýkal se pak po několik dnů s oběma virtuózy. Dnešní doba digitální komunikace a dokonalého agenturního plánování umožňuje nám interpretům, abychom se dostavili na místo koncertu nedlouho před zahájením a dost často (někdy bohužel) po jeho skončení pokračujeme v další cestě. V době před více než 150 lety byla dost odlišná situace. Umělec trávil v místě účinkování i několik dní předem, a když to jeho plány umožňovaly, tak se zdržel i několik dní po koncertě. Dojem umělecké osobnosti tak byl silnější a vstoupil často nerasmazatelně do místní hudební historie. Houslový virtuóz Reményi neodehrál jen svůj program v radničním sále, ale zdržel se v Bydžově několik dní a byl samozřejmě zván do místních významných rodin. Pro začínajícího hudebníka Jana Maláta bylo setkání se světoznámým houslistou bezpochyby povzbuzujícím zážitkem. Maďarští umělci přijížděli z Prahy, kde se setkali s Bedřichem Smetanou. Je dost pravděpodobné, že Malát v hovorech s nimi slyšel poprvé něco podrobnějšího o tomto budoucím vůdčím zjevu české hudby.

Koncem ledna roku 1866 opustil Jan Malát Nový Bydžov, aby nastoupil jako definitivní učitel na dívčí škole v Hořicích. Zde začíná nová desetiletá etapa Malátova působení, které trvá do února 1876. Toto období je možné nazvat jeho prvním skutečným skladatelským obdobím. Rok 1866 byl v Malátově kraji ještě těžce poznamenán probíhající Prusko – rakouskou válkou a skladatel sám byl několikrát uprchlíkem před vojenskými operacemi. Teprve koncem roku nastává klid pro Malátovu pedagogickou a konečně také skladatelskou práci. Na přelomu let 1866 – 1867 vzniká *Orkestrální ouvertura* na motivy písní *Břetislav*, *Orle pestrý* a *Kovářská*.

²⁴ Quido Havlas (2.května 1839 - 14.ledna 1909) byl český skladatel, sbormistr a varhaník

²⁵ Ede Reményi, vlastním jménem Eduard Hoffmann (17.ledna 1828 - 15.května 1898) byl maďarský houslista

²⁶ Nándor Nagylázi Plotényi (29.srpna 1844 - 5.května 1933) byl maďarský houslista a klavírista

Ouvertura je pro další vývoj Malátovy tvůrčí činnosti zásadním dílem. Skladatel zde reflektuje současný hudební vývoj a loučí se svými původními skladatelskými inspiracemi. Příznačný je i fakt, že výchozí motivy *Orkestrální ouvertury* jsou převzaté z písní Arnošta Förchtgotta - Tovačovského. To je důležité pro pozdější stěžejní obor jeho činnosti – tím je aranžování skladeb jiných skladatelů nebo lidových písní a motivů. Hlavní témata tu nejsou od Maláta, je však zjevné jak rafinovaně je dokáže použít. *Orkestrální ouvertura* byla skladatelovým okolím přijata s nadšením a její obliba za Malátova života postupně vzrostla tak, že ji později sám skladatel zaranžoval pro větší, symfoničtější obsazení.

Povzbuzen kladnou reakcí na znovuobnovenou skladatelskou práci začíná Malát s kompozicemi pro divadlo. Ochotnický spolek z Hořic vykazoval v této době velkou aktivitu a s objednávkami hudební složky představení se obraceli vždy na Maláta. Tak vznikla jeho scénická hudba ke *Kutnohorským havířům* Josefa Kajetána Tyla²⁷, z níž zůstal v repertoáru sbor *Hospodine na výsosti*. Další podobnou scénickou hudbou je řada skladeb pro čtyřaktovou tragédii *Záhuba rodu Přemyslovců* od Ferdinanda Břetislava Mikovce²⁸. Bližší seznámení s divadelním prostředím a úspěšné premiéry dodaly skladateli odvalu, aby začal spekulovat s myšlenkou samostatné divadelní práce. Přestože se prezentoval dramatickými pracemi až kolem roku 1900, byl dramatikem svým myšlenkovým uspořádáním vlastně vždy. Tato vlastnost ho logicky předurčovala, aby se stal jedním z prvních, kdo pochopil a docenil operní tvorbu Bedřicha Smetany. Skicy a nedokončené libreto zamýšlené opery na námět východočeských selských bouří z roku 1775 jsou datované ke konci roku 1868. Začínající skladatel si však patrně uvědomil si, že nemá pro operu vůbec vzor a jeho dosavadní získané zkušenosti prostě nestačí. Nedokončil operu a na čas přestal komponovat. Až k říjnu roku 1870 je datován Malátův sbor *Otče náš*. Dále komponuje drobnější skladby - klavírní opusy 4. a 5, *Šest písní* a sbor *Víno české* z roku 1871. Tyto skladby by měly být označeny opusovými čísly 6. a 7., ale právě v této době přestával Malát označovat své kompozice opusovými čísly. V případě *Šesti písní* je bezpochyby zajímavostí, že v podstatě netvoří cyklus a jsou zcela

²⁷ Josef Kajetán Tyl (4.února 1808 - 11.července 1856) byl český novinář, herec a dramatik

²⁸ Ferdinand Břetislav Mikovec (23.prosince 1826 - 22.září 1862) byl český dramatik a básník

samostatně skládány asi po dobu jednoho kalendářního roku. Mezi první písní *Věnečky* a poslední *Oči tvé* je evidentní kompoziční pokrok, zvláště v otázce deklamačních principů. Tuto píseň komponoval pro svou budoucí manželku, dceru řídicího učitele Josefa Petra Annu. Byla velmi talentovanou zpěvačkou a účinkovala na mnoha hořických hudebních večerech. Hovořila plynne německy a francouzsky. V Praze navštěvovala nejdříve Vyšší dívčí školu, posléze přešla na učitelský ústav. Školu však v roce 1871 ukončila z důvodu sňatku s Janem Malátem. Rok po svatbě se rodina rozrostla o prvního potomka, dcera však manželům Malátovým ve stáří několika týdnů zemřela, ze tří dcer narozených v Hořicích pak přežila pouze druhorozená. Do manželství se narodilo celkem 6 dětí.

Po stránce skladatelské je toto období zajímavé vzrůstající kvantitou i kvalitou. Po *Šesti písních* přichází řada významných sborů. Čtyři z nich přesahují všechno, co skladatel dosud vytvořil. Prvním sborem je píseň *Ty vlasti má* na slova moravského básníka Gustava Pfliegera – Moravského²⁹, která byla odměněna cenou 8 dukátů v soutěži hořického sboru *Ratibor*. Dílo však z neznámých důvodů nevyšlo tiskem a mimo premiéru se nikde neuplatnilo. Zcela opačně tomu bylo u další skladby – sbor *Věno* na slova Elišky Krásnohorské³⁰ byl poslán do soutěže, kterou vypsala *Ústřední jednota zpěváckých Spolků*. Malát s touto skladbou na žertovný text vyhrál první cenu ve výši 25 zlatých. Sbor *Věno* byl roku 1873 vydán v partituře i hlasech a Malát tak hudební veřejnost zaujal v podstatě na první pokus. Třetí sbor *Žižkova oslava* je slavnostní kantátou k odhalení pomníku vojevůdce Jana Žižky z Trocnova v Hořicích u příležitosti 450. výročí jeho úmrtí. V květnu roku 1874 byl odhalen v Chlumci nad Cidlinou pomník básníka Václava Klimenta Klicpery³¹. Na této národní slavnosti dirigoval Malát svůj další opus - *Slavnostní sbor*.

Skladatelova tvůrčí křivka neustále stoupala, jeho jméno se stávalo známějším. Ještě ne třicetiletý Malát si velmi pravděpodobně uvědomil, že dalšího vývoje dosáhne pouze změnou působiště. Na jaře roku 1874 poslal do pražské redakce

²⁹ Gustav Pflieger - Moravský (27.července 1833 - 20.září 1875) byl český básník a dramatik

³⁰ Eliška Krásnohorská, vlastním jménem Alžběta Pechová (18.listopadu 1847 - 26.listopadu 1926) byla česká libretistka a spisovatelka

³¹ Václav Kliment Klicpera (23.listopadu 1792 - 15.září 1859) byl český dramatik a spisovatel

časopisu *Dalibor* své dvě písně a očekával, že budou zařazeny do hudebních příloh. Byl odmítnut a pravděpodobně se zde projevila proslulá kritická rezervovanost redaktora Ludevíta Procházky³², který mimochodem sám přestal po prvotních značných úspěších komponovat - věnoval se pouze úpravám lidových písní a stal se hudebním spisovatelem. V té době byla v pražském prostředí obrovská skladatelská konkurence. V hudebních časopisech v rozmezí let 1870 – 1875 je patrný značný a do té doby neobvyklý přetlak ambicí začínajících skladatelů. Skoro v každém čísle jsou zmínky o nových velkých kompozicích Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka, Zdeňka Fibicha, Karla Bendla³³ nebo Josefa Nešvery³⁴, vznikla *Libuše*, *Dvě vdovy*, *Má vlast*. Jan Malát se tak opět na nějakou dobu vzdal skladatelských záměrů. Byl především umělec a vypovídá o tom také zjevný fakt, že raději nepsal nic než by chrлил kvanta opusů, jak ostatně v dané době byla do vysoké míry móda.

Kompozice jako taková navíc nebyla jedinou Malátovou činností. Byl pochopitelně celou dobu angažován jako pedagog v Hořicích a podle všeho byl kantorem vynikajícím. Působil také jako pořadatel koncertů, které byly postaveny na programu ne prvoplánově vlasteneckém, ale hlavně umělecky hodnotném. Vítanou pomoc při pořádání hudebních akademií nacházel ve svojí manželce, dalšími aktivními účastníky byli klavírista Heřman Jeníkovský, houslista a ředitel kůru Josef Procházka, důležitou postavou byl i mladý notář Jeremiáš Andres, který přivezl do Hořic nový nástroj - harmonium. Osobnost Jana Maláta vytvořila v městě kulturní zázemí, které nebylo obvyklé i v podstatně větších městech.

Malát musel být přes všechnu další práci s malou odezvou své skladatelské činnosti vnitřně nespokojen. S výjimkou své *Orkestrální ouvertury* a sboru *Věno* byl v Praze i mimo Prahu jako skladatel téměř neznámý. Nebyl zjevně příliš průbojný a vždy čekal, až bude o skladbu požádán. Nebyl nikdo, kdo by se za jeho díla postavil a prosadil jejich provedení. Příležitost se nakonec Malátovi otevřela jinde - v hudebním spisovatelství a časopisectví. To nebylo nikdy na takové úrovni jako právě

³² Jan Ludevít Procházka (14.srpna 1837 - 19.července 1888) byl český skladatel, hudební redaktor a spisovatel

³³ Karel Bendl (16.dubna 1838 - 20.září 1897) byl český sbormistr a skladatel

³⁴ Josef Nešvera (24.října 1842 - 12.dubna 1914) byl český skladatel a varhaník

kolem roku 1875. *Hudební listy*³⁵, které fungovaly od roku 1870, byly hlavní tribunou mladých hudebníků. Časopis však koupili po třech sezónách představitelé hudebních konzervativců a tak se rokem 1873 stal ze „smetanovského“ časopisu časopis protismetanovský. Mladým hudebním intelektuálům nezbylo nic jiného než založit nový hudební týdeník. Vznikl časopis *Dalibor*³⁶, nazvaný podle Smetanovy opery, jejíž rehabilitace se stala symbolem boje dvou nepřátelských uměleckých táborů. Nešlo tu pochopitelně jen o umělecké hodnoty, ale o záležitosti zcela praktické - byl sváděn boj o místo dirigenta Národního divadla, kromě toho tu samozřejmě hrály svou úlohu i politické války staročechů a mladočechů. Pro tuto situaci a hlavně příležitost nebyl nikdo povolanejší než právě Malát, který měl vše, co tehdejší hudební progresivisté potřebovali: odborné vzdělání, umělecké přesvědčení a neústupnost. Navíc pak byl pohotový ve vyjadřování a uměl být i vtipně ironický. A tak před rokem 1880, kdy byl Jan Malát prakticky neznámý jako skladatel, hrál svou důležitou úlohu v hudební publicistice. Hlavní Malátovy literární práce pro časopis *Dalibor* pocházejí z let 1874 - 1882.

V roce 1876 se Malát s rodinou stěhuje do Prahy. První tři články pro *Dalibor* psal ještě jako kantor v Hořicích a řeší tu problémy venkovského hudebního prostředí - velmi přesně zde vysvětluje krizi tehdejších spolků, pokazuje na potřebu pořádat méně národoveckých slavností, obecně apeluje na méně amatérismu a více pěveckého vzdělání. Náprava je podle Malátova článku možná pouze změnou vyučovacích metod a obecně celkového pedagogického přístupu. Pro další Malátovu činnost je příznačné, že nekompromisně akcentuje důležitost lidových písní a jako příklad uvádí vynikající práci pražského nakladatele Ignáce Leopolda Kobera³⁷. Z hlediska hudební historie je Malát ještě zajímavější jako autor článků, týkajících se protismetanovských nálad. Výpady a argumenty tehdejších hudebních konzervativců byly zaujaté a nepřiliš sofistické - Malát s nimi ani nepolemizoval. Dobře však zvolil formu „nerudovského“ fejetonu a zesměšňoval Smetanovy nepřátele jejich vlastními obraty.

³⁵ Hudební listy byl český hudební časopis vycházející v 70. letech 19. století

³⁶ Dalibor byl český hudební časopis vycházející s přestávkami od sedmdesátých let 19. století do roku 1927

³⁷ Ignác Leopold Kober (6. ledna 1825 - 26. května 1866) byl český knihkupec a nakladatel

Po dočasném zániku časopisu *Dalibor* posílá Malát své příspěvky jen do odborně - pedagogického časopisu *Beseda učitelská*³⁸. Tam mimo jiné uveřejnil informativní článek o státních zkouškách, které právě sám v červenci roku 1877 z klavíru, varhan a zpěvu absolvoval. Na základě tohoto nejvyššího osvědčení byl Malát jmenován učitelem zpěvu na gymnáziu v Truhlářské ulici. Znamenalo to ovšem, že se nemohl naplno věnovat spisovatelské práci. Měl na starosti nejen samotné vyučování, ale i o notový materiál. Toho bylo v té době obecně málo nebo nebyl vůbec žádný - pedagog byl tak nucen psát odpovídající instruktivní skladby sám. Přes vlastní velkou vytíženost byl do roku 1880 stálým pražským referentem moravského hudebního listu *Varyto*³⁹. Zde uveřejnil některé své instruktivní skladby zároveň s několika staršími kompozicemi. Všechny tyto skladby ovšem zůstaly pro pražskou hudební veřejnost neznámé, věděli o nich jen Malátovi studenti a možná někteří venkovští kantoři. Hudební časopis *Varyto* se totiž stejně jako pozdější časopis *Česká hudba*⁴⁰ vůbec nedostaly na pražský knihkupecký trh. Tyto skladby tak měly uplatnění jen na českém a moravském venkově. V Praze byl Malát pro své současníky jen hudebním spisovatelem. Jeho nejúspěšnějším hudebně - literárním dílem z této doby jsou *Zásluhy učitelů českých o hudbu*, za které dostal redakční cenu *Besedy učitelské*. Jedná se o monografii, která vycházela téměř půl roku a je to kompilační práce z Dlabačova a Riegrova slovníku, která přitom čerpá z původních pramenů a doplňuje tak celkový historický obraz práce hudebních kantorů v Čechách. Malátovo pojednání začíná středověkem, těžiště potom leží v první polovině 19. století.

V lednu roku 1879 začal opět vycházet časopis *Dalibor* a Malát byl autorem prvních článků. V prvním ročníku po obnově periodika jsou prezentovány jeho všeobecné hudebně - pedagogické rady v článku *Čeho dbáti třeba, aby vyučování hudbě se dařilo*. Dále je zde odborný článek *Housle a jejich příbuzenstvo* a ekvivalentem k této stati jsou jeho *Dějiny klavíru*, kde autor dokazuje svoje obsáhlé znalosti klavíru po technické stránce.

³⁸ *Beseda učitelská* byl český časopis pro pedagogy vycházející mezi roky 1869 - 1914

³⁹ *Varyto* byl moravský hudební časopis vycházející v Brně mezi roky 1874 - 1892

⁴⁰ *Česká hudba* byl český hudební časopis vycházející v letech 1884 - 1929

Kromě toho byl Malát pedagogickým referentem *Dalibora* a posuzoval zpěvníky a nástrojovou instruktivní literaturu různých (především českých) autorů. Těmito kritickými články se Malát zabýval až do roku 1882, kdy vydal začátek své vlastní houslové i klavírní školy. Také vyšla jeho *Zlatá pokladnice* pro čtyřruční klavír a následujícího roku vydal spolu se Zdeňkem Fibichem první sešity *Velké klavírní školy*.

Vedle článků o pedagogice napsal v této době Malát do časopisu *Dalibor* několik menších článků a fejetonů, zajímavá je především studie *O původu opery* (autor se zde zabývá osobností Bedřicha Smetany), z fejetonů je pozoruhodné vtipné pojednání o hudebním vzdělání a talentu pruského krále Bedřicha Velikého (bez zajímavosti rovněž není, že jeden z Malátových prastrýců z matčiny strany byl členem kapely tohoto panovníka). Do přehledu Malátovy literární činnosti patří ještě *Hudební slovník*, který vyšel na podzim roku 1881 (v předběžném zkráceném vydání vyšel ještě o čtvrt roku dříve v *Kalendáři českých hudebníků*).

Autor instruktivní literatury

Malátova skladatelská tvorba se koncem sedmdesátých let 19. století omezovala na pedagogické práce (především sbory) a pomalu se začal vytrácet z povědomí hudební veřejnosti i svých kolegů. Počátkem roku 1880 začal nakladatel František Augustin Urbánek⁴¹ vydávat opět časopis *Dalibor* a redaktorem zde byl Malátův přítel Václav Juda Novotný⁴². Tento hudební spisovatel požádal Malátu o sborovou kompozici pro otištění v následujícím čísle. Malát mu dal svůj sbor *Máje* a nedlouho poté splnil další objednávku - sbormistru Ferdinandu Hellerovi⁴³ pro jeho *Pražský zpěvník* nabídl mužský sbor *Naše hory*. Tyto dva Malátovy sbory nejsou pedagogickými pracemi, datovány jsou do druhé poloviny sedmdesátých let. Orchestrální skladbou z tohoto období jsou *Maličkosti*, což je bezesporu zvláštní název skladeb určených pro velký symfonický orchestr. Lze si to možná vysvětlit lidským charakterem samotného Maláta - byla to pro něj jen hudební maličkost ve srovnání s tím, co skládali kolegové jako Zdeněk Fibich nebo Antonín Dvořák. Právě ten měl po roce 1880 největší vliv na pražské hudební prostředí, v podstatě nikdo v tomto období nebyl rezistentní vůči Dvořákovu působení. Sám Smetana skladatelsky reagoval v závěru života na Dvořáka svými Českými tanci, stejně tak Zdeněk Fibich nebo Karel Bendl v symfonické tvorbě. Nejznatelnější jsou u Maláta dvořákovské vlivy v orchestraci, méně už v obsahu. *Maličkosti* zároveň nezapřou vliv Bedřicha Smetanovy, Malát je zde jemnější a subtilnější než Dvořák. Skladba má dvě části a vznikla v rozmezí let 1882 - 1883, první část je v tónině a moll a druhá část v A dur. *Maličkosti* jsou věnovány hořickému hudebnímu spolku *Dalibor*. Původní motivací byl zřejmě i fakt, že začátkem roku 1882 proběhla tiskem několikrát zpráva, že se chystá zřízení velkého symfonického orchestru v Praze - tento vnější impuls pravděpodobně podnítil vznik Malátových symfonických *Maličkostí*. O propagaci díla se zasloužil František Augustin Urbánek, který přijal *Maličkosti* do svého nákladu - jeho záměrem bylo vydání úpravy pro čtyřruční klavír.

⁴¹ František Augustin Urbánek (23. listopadu 1842 - 4. prosince 1919) byl český nakladatel

⁴² Václav Juda Novotný (17. září 1849 - 1. srpna 1922) byl český skladatel a hudební spisovatel

⁴³ Ferdinand Heller (21. června 1824 - 9. června 1912) byl český sbormistr a hudební pedagog

Druhou část *Maličkostí* časem Malát přejmenoval na *Taneční rej* a pod tímto názvem se stalo dílo populárním.

Z pedagogických prací tohoto období je třeba jmenovat šest zásadních titulů: *Hudební slovník*, *Houslovou školu* a dvě *Klavírní školy*, *Školu na harmonium* a *Zlatou pokladnici*. Malát formoval myšlenky na sepsání těchto hudebně - pedagogických prací od svého příchodu do Prahy. Dokladem toho jsou jeho články v časopisu *Dalibor*. Jako soukromý učitel klavíru působil Malát již dlouhodobě a seznamoval se postupně s metodami francouzské, italské a německé instruktivní literatury. Malát byl pedagog i pedagogický teoretik opravdu mimořádně schopný a Urbánkovo nakladatelství v něm našlo vysoce kvalifikovaného a žádaného autora. České školství se začalo po roce 1880 výrazně profilovat, významným počinem bylo založení *Ústřední matice školské*⁴⁴. Nikdy se v českých zemích netisklo tolik hudebně - pedagogických pomůcek jako v tomto období. Malátovy školy v Urbánkově edici měly úspěch také proto, že vycházely právě u tohoto populárního vydavatele, zároveň si tak rozsáhlé nakladatelství nemohlo už z obchodních důvodů dovolit postrádat ve své nabídce podobné publikace. Malátovy instruktivní opusy vyplňovaly obecně pociťovanou mezeru a staly se velmi populárními. Vydání *Hudebního slovníku* (1881) bylo zásadní z hlediska české hudební terminologie, koncem roku 1882 začaly vycházet po sešitech dvě Malátovy školy zároveň: *Theoreticko - praktická škola hry na housle* a *Theoreticko - praktická škola hry na klavír*, ta ve spolupráci s hudebním pedagogem Janem Jaromírem Maškem⁴⁵. Tato metodická příručka se rozšířila tak rychle, že některé vzdělávací instituce zavedly *Theoreticko - praktickou školu hry na klavír* dříve než byla úředně schválena. Odborná kritika tuto hudební učebnici hodnotila mimořádně vysoko. Přijetí této školy však o rok později zcela zastínilo vydání *Velké theoreticko - praktické školy klavírní*, kterou zpracoval Malát se skladatelem Zdeňkem Fibichem. Škola byla věnována skladatelům Bedřichu Smetanovi a Antonínu Dvořákovi, je to dílo velkých rozměrů a srovnatelně velkých intencí. Byl to do té doby nejvýznamnější počín svého druhu v dějinách české hudební pedagogiky, přestože se v české historii vyskytuje několik klavírních škol.

⁴⁴ Ústřední matice školská byl národovecký spolek založený roku 1880 v Praze

⁴⁵ Jan Jaromír Mašek (13.října 1841 - 9.listopadu 1922) byl český hudební skladatel a pedagog

Na počátku 19. století to byla francouzsky psaná škola *Méthode nouvelle pour le piano* od Jana Ladislava Dusíka⁴⁶, z poloviny 19. století pochází německá škola Smetanova učitele Josefa Proksche⁴⁷, dále potom škola Jana Leopolda Zvonaře⁴⁸ v češtině.

Iniciátorem *Velké theoreticko - praktické školy klavírní* byl sám vydavatel F. A. Urbánek, který měl dobrý obchodní talent a vždy se přizpůsobil tomu, jaká obecná umělecká nebo pedagogická potřeba se kryje s prospěchem jeho nakladatelství. První inzerát na očekávané vydání díla byl otištěn už v listopadu 1880 v rámci Urbánkova *Bibliografického věstníku*, trvalo však více než dva roky, než první sešit školy vyšel. Teoretickou část napsal celou Malát na co nejširších a nejvědeckějších podkladech, škola tak vynikala svou metodičností a obsahem. Od předešlé školy Malát - Mašek se liší hlavně původními skladbami. Malát zde dával přednost Fibichovi a jednoznačně tak uznával jeho nepoměrnou skladatelskou způsobilost. Celkový poměr je vidět hned v prvním sešitu, kde je devět cvičení od Fibicha a tři od Maláta. Nicméně v tak velkém instruktivním opusu uplatnil Malát větší množství svých skladeb. Ve třetím díle má jedna skladba tragický podtext – intimní kompozice *Již jí není* je památkou na Malátovu dceru Aninku, která zemřela začátkem listopadu roku 1885. Vedle toho zde figurují skladatelská jména jako Josef Bohuslav Foerster, Jan Leopold Zvonař, Bedřich Smetana, Karel Bendl, Antonín Dvořák, je tu celá řada aranží českých lidových písní a nechybí tu ani jména světoznámých klavírních pedagogů jako Muzio Clementi⁴⁹ nebo Robert Schumann⁵⁰. Ve své době byla *Velká theoreticko - praktická škola klavírní* pro českou hudební pedagogiku skutečně mimořádným počinem.

V Urbánkově nakladatelství vyšlo také další základní Malátovo pedagogické dílo. Je to *Theoreticko - praktická škola hry na housle*, která časově spadá před obě klavírní

⁴⁶ Jan Ladislav Dusík (12.února 1760 - 20.března 1812) byl český klavírista a skladatel působící v zahraničí

⁴⁷ Josef Proksch (4.srpna 1794 - 20.prosince 1864) byl nevidomý český hudební pedagog a teoretik, učitel Bedřicha Smetany

⁴⁸ Jan Leopold Zvonař (22.ledna 1824 - 22.listopadu 1865) byl český skladatel a hudební teoretik

⁴⁹ Mutius (Muzio) Clementi (23. Ledna 1752 - 10.března 1832) byl italský muzikolog, klavírista a skladatel

⁵⁰ Robert Alexander Schumann (8.června 1810 - 29.července 1856) byl německý hudební skladatel a kritik

školy. Kdy ji vlastně Malát začal psát nelze přesně určit. Začala vycházet na podzim roku 1882 a byla dokončena v Hořicích za Malátova prázdninového pobytu roku 1884. Když vyšla první část školy, byla kritikou přijata velmi příznivě. Přestože vyšla v té době celá řada houslových škol, nebyla ta Malátova nadbytečná, na dlouhou dobu to byl komerčně nejvýnosnější titul Urbánkova vydavatelství. K roku 1887 bylo vydáno již 50 000 výtisků, o pět let později stoupl její náklad na 119 000 výtisků. Když pak byla schválena jako učebnice pro učitelské ústavy, stala se jedním z pilířů české houslové pedagogiky. Detailní analýze a komparacím tohoto instruktivního díla by podle mého názoru mohla být věnována celá bakalářská nebo magisterská práce. Úspěch *Theoreticko - praktické školy hry na housle* byl ovšem také hlavní příčinou autorova konfliktu s vydavatelem. Nejen dnešní doba je ve znamení nepoměrného dělení zisku mezi vydavatelem, promotéry, autory a hudebníky samotnými. Malát jakožto jediný autor houslové školy si uvědomoval, že jeho zisk je ve velkém nepoměru se ziskem nakladatele Urbánka. Jeho upozornění u vydavatele nenašlo patřičnou odezvu a to byl patrně důvod, proč další houslovou školu vydal Malát vlastním nákladem. Nazval ji *Praktická škola hry na housle*. Po úspěchu všech těchto pedagogických děl byl Malát v českých zemích právem považován za vůdčí osobnost v oboru instruktivní literatury. Dalším jeho počinem byla *Theoreticko - praktická škola pro harmonium*, která vycházela po jednotlivých sešitech až do roku 1887. Malát je definitivně prostřednictvím všech těchto svých metodik povýšen na nezpochybnitelnou autoritu. Význam školy pro harmonium je samozřejmě menší v souvislosti s nevelkým praktickým použitím tohoto nástroje, významným faktem zůstává, že zde Malát použil řadu svých úprav a hlavně vlastních skladeb.

K výčtu významných Malátových pedagogicko - teoretických prací je třeba jmenovat ještě jedno dílo. Je to *Zlatá pokladnice*, dvoudílný doplněk ke klavírní škole, který obsahuje 100 národních písní upravených pro čtyřruční klavír. Malát se intenzivně věnoval fenoménu lidové písně a pracoval s takovým nasazením, že nápěvů zpracoval mnohem víc, než bylo třeba. Vznikala pak nová díla jako *Perly českého zpěvu národního*, *Slovanská lípa* a právě první díl *Zlaté pokladnice*. Když Malát pracoval s Maškem na první klavírní škole, rozhodl se, že do ní zařadí několik českých lidových písní. Nakonec jich tam začlenil méně než deset a nezařazené

písně nabídl autor nakladateli Urbánkovi, který je vydal. Po značném komerčním úspěchu prvního dílu objednal nakladatel druhý díl stejného rozsahu a v podobném duchu. Ten byl Malátem napsán v roce 1883 a poté vydán s obdobným úspěchem jako díl první. V druhém dílu skladatel více akcentuje estetickou hodnotu a je v podstatě propagací žánru lidové písně, první díl *Zlaté pokladnice* měl instruktivnější charakter. Třetí stupeň vývoje Malátova vztahu k lidové písni je následující díl z roku 1887, který už není nazván *Zlatá pokladnice*, ale autor pro něj zvolil název *Blahé chvíle*. Z lidových písní zde vznikají nové umělecké útvary. *Zlatá pokladnice* je typickou ukázkou Malátova uměleckého vývoje v úpravě národních písní, navíc v české literatuře se do té doby téměř nevyskytovaly čtyřruční klavírní úpravy tohoto typu. Skladatel Vojtěch Preisler⁵¹ vydal sice roku 1865 *České národní písně* pro klavír na čtyři ruce, postrádaly však invenci - Malátovy písně jsou proti nim obrazem uměleckého temperamentu, poetických nálad a hudební rafinovanosti. Proto byly všechny části *Zlaté pokladnice* kritikou i veřejností přijaty s velkým uznáním. Dílo se stalo i reprezentativním artiklem - když byl například v dubnu 1884 v *Umělecké besedě*⁵² hostem hudební skladatel Eugen D'Albert⁵³, *Zlatá pokladnice* neušla jeho pozornosti a on si se zaujetím několik částí pročetl a vyjádřil se o ní velmi pochvalně.

Shrnutí Malátových výjimečných pedagogických schopností je především výčet metodických postupů, způsobů plánování a systematickosti, v neposlední řadě výběru látky. Důležitý je i jeho rozhled v evropské odborné literatuře. Malátovo pedagogické mistrovství spočívalo hlavně v tom, jakým způsobem dovedl žákům předložit právě to, co by měli zvládnout. V tomto lze označit Maláta za geniálního pedagoga a do té doby v českých zemích nevídaný zjev. Při studiu jeho škol byla dominantní nástrojová hra samotná a nejednalo se o přehrávání cvičení. V tom spočívá tajemství Malátovy úspěšné metodiky. Důležitou Malátovou vlastností při přípravě hudebně - pedagogických prací bylo jeho obrovské nasazení - ve velmi krátkém časovém úseku napsal a vydal šest nástrojových škol značného rozsahu.

⁵¹ Vojtěch (Adalbert) Preisler (6.dubna 1806 - 5.listopadu 1877) byl český skladatel a hudební publicista

⁵² Umělecká beseda je pražský umělecký spolek založený roku 1863

⁵³ Eugene Francis Charles d'Albert (10.dubna 1864 - 3.března 1932) byl skotsko - německý skladatel

Výrazně tak na dlouhá desetiletí přispěl k rozvoji českého hudebního školství. Přestože je Malátova houslová škola v dnešní době již překonaná a nepoužívá se, je důležitým stupněm ve vývoji české houslové pedagogiky.

Upravovatel lidových písní

Srovnatelné vážnosti a popularity, které dosáhl Malát jako pedagog, získal svými mimořádně zdařilými úpravami lidových písní. Pedagogika je v podstatě záležitostí vztahu učitele a žáka, folklorní dědictví má významně širší souvislosti. Malát byl v nakládání s principem lidové písně zastáncem tezí historika a spisovatele Karla Jaromíra Erbena⁵⁴. Národní píseň je podle Erbena jenom takový útvar, k jehož melodické nebo textové složce se nepojí jméno konkrétního skladatele, autor je zde neznámý. V kontrastu zde stojí celá kultura artificiální hudby, kde jsou jména skladatelů známa a uváděna. Ve druhé polovině 19. století byla hudba skladatelů ovlivněných nebo přímo vycházejících z lidové hudby velmi populární. Kompozice skladatelů jako Petr Iljič Čajkovskij⁵⁵ nebo Edvard Hagerup Grieg⁵⁶ přinášely posluchačům nové hudební vjemy v podobě používání neobvyklých formálních nebo melodických postupů převzatých z lidové hudby. Obecně lze pro hudbu 19. a 20. století říct, že vždy existují skladatelé, kteří nemají nic společného s prvky lidové hudby, jiní tvůrci s nimi souvisí nepřímou, další skladatelské osobnosti z nich potom přímo vycházejí. Vztah k lidové hudbě byl v Malátově době velmi důležitý pro charakteristiku skladatele. V jeho skladatelském odkazu je lidová píseň jak jednotkou kvalitativní, tak i kvantitativní. Objem Malátových prací vycházejících z folkloru je tak značný, že by to samo o sobě mohlo být námětem zcela samostatné studie nebo knihy. Malát se dostal do kontaktu s fenoménem lidových písní pochopitelně jako pedagog. Po znovuoživení časopisu *Dalibor* Františkem Augustinem Urbánkem psal Malát články a stati o folklorní problematice. Malát potom napsal pro Urbánkovo nakladatelství řadu v předchozí kapitole jmenovaných hudebních učebnic, kde použil velké množství lidových písní v nápadité a přitom přirozené harmonizaci. To do vysoké míry přispělo k oblibě těchto edukativních prací. Zájem o lidové písně byl do té doby v podstatě jen pedagogický, Malát

⁵⁴ Karel Jaromír Erben (7. listopadu 1811 - 21. listopadu 1870) byl český právník, spisovatel a sběratel lidových písní

⁵⁵ Petr Iljič Čajkovskij (7. května 1840 - 6. listopadu 1893) byl ruský skladatel, jeden z nejznámějších představitelů hudby národních kultur

⁵⁶ Edvard Hagerup Grieg (15. června 1843 - 4. září 1907) byl norský skladatel, nejvýznamnější představitel skandinávské hudby

výrazně přispěl k tomu, aby se zájem hudební veřejnosti postupně měnil na umělecký.

V druhé polovině osmdesátých let 19. století byl Malát kromě rodinných událostí (úmrtí mladší dcery Anny v roce 1885 a narození syny Jaromíra o dva roky později) konfrontován s vypuknutím závažného onemocnění. Malát v této době začal opět komponovat vlastní skladby. V prosinci roku 1886 složil cyklus dětských písní na slova básníka Josefa Václava Sládka⁵⁷ *Z ráje mládí*. Jeho další plány však změnila těžká a nebezpečná ledvinová choroba, která byla způsobena pravděpodobně nachlazením. Malát pracoval velmi usilovně mnoho hodin denně, často v nevytápěné místnosti. Stav nemocného byl velmi vážný, lékaři se slavným MUDr. Josefem Thomayerem⁵⁸ v čele nedávali Malátovi příliš velkou naději na přežití. Ve dnech 12. a 13. května roku 1887 byl skladatel v agónii, nereagoval na žádné vnější podněty. Malát však jako zázrakem tento téměř beznadějný stav přežil a postupně se uzdravoval. Na podzim téhož roku započal novou etapu své činnosti. Jeho společensko - umělecký význam vzrostl na konci osmdesátých let 19. století do té míry, že byl postupně jmenován čestným členem celé řady korporací a spolků. Prvním byl choceňský zpěvácký spolek *Zvukobor* (leden 1887), dále dostal Malát diplom čestného členství hořického spolku *Ratibor* (září 1887) a přidávaly se další instituce.

Malát se v tomto období začal maximálně soustředit na upravovatelskou činnost. Ve středu jeho zájmu bylo dílo Bedřicha Smetany a české i moravské lidové písně. Předsevzal si, že jeho nynější seberealizací bude propagátorství a úpravy lidových písní a udělal to sobě vlastním způsobem - s veškerou energií a nasazením. V české hudbě tak zajistil trvalou historickou významnost svého jména. Zpracoval tolik českých a moravských lidových písní jako do té doby žádný jiný český skladatel. Národní písně zpracovával pro nejrůznější obsazení. V tom, pro jaké obsazení se v jednotlivých případech rozhodl, je patrný dokonalý smysl pro zvukovou texturu. Jako aranžér byl Malát na nesmírně vysoké úrovni, v oblasti komorní hudby

⁵⁷ Josef Václav Sládek (27.října 1845 - 28.června 1912) byl český překladatel, novinář a básník

⁵⁸ Prof. MUDr. Josef Thomayer (23.března 1853 - 18.října 1927) byl český lékař a vysokoškolský pedagog

(například *Slovanská kvarteta* pro dvoje housle, violu a violoncello) nebo v jeho orchestrálních suitách je evidentní, že nemohl vybrat vhodnější písně a následně pak zvolil dokonalou instrumentaci. Malát realizoval své úpravy lidových písní v rámci tří kategorií: v kategorii první je to asi 200 písní (ve více než 30 směsích), kterým obvykle dával názvy jako *Zpěvy lidu českého* nebo *Kytice*. Za druhé formou písňových „stovek“, což byly charakteristické sbírky o stejném počtu nápěvů. Jen v této druhé kategorii uplatnil Malát více než 1500 lidových nápěvů. Nejdůležitějším příkladem z této kategorie je *Český národní poklad*. Jedná se o monumentální sbírku, která měla původně obsahovat 1000 nápěvů, byla dokončena z větší části (cca 700 písní). Třetí kategorii reprezentují Malátovy úpravy národních písní různě umístěné buď v jeho školách, nebo existující jako rozpracované materiály k oběma předchozím kategoriím. Ovšem i v této třetí kategorii se lze dopočítat několika set harmonizací. Všechny tři druhy kategorií se u Maláta objevují najednou od roku 1883 a to v tak velkém rozsahu, že dávají skladatelově činnosti nový charakter. K tomuto roku se v jeho odkazu objevuje současně takové množství písňových úprav, že lze mluvit o počátku jeho nového skladatelsko - upravovatelského období.

Malát dosáhl takové kvantity v úpravě lidových nápěvů, že každý pokus o ocenění dosahu jeho práce je dost nesnadný. Při své práci čerpal v zásadě z *Moravských národních písní a Nových národních písní moravských* (1860 a 1882, autor František Bartoš⁵⁹), *Prostonárodních českých písní a říkadel* (1864, autor Karel Jaromír Erben), *Dvanáctera prostonárodních českých písní s nápěvy z okolí Strakonice* (1873, autor František Gregora⁶⁰) a *Slovenských zpěvů* (1880, autor Ján Kadavý⁶¹), *Valašských národních písní a říkadel* (1884, autor Eduard Peck⁶²). Malát se ovšem odlišuje od většiny svých předchůdců i následovníků tím, že jsou jeho písňová alba precizně odvedenou prací a přestože byl vzhledem k rozsahu svých prací nucen zpracovávat obrovský počet nápěvů, nezařadil nikdy do svých sbírek méně kvalitní materiál. Nejlepší dílo tohoto druhu je výše zmiňovaný *Český národní poklad* - sedm

⁵⁹ František Bartoš (16.března 1837 - 11.června 1906) byl moravský etnograf a jazykovědec

⁶⁰ František Gregora (9.ledna 1819 - 27.ledna 1887) byl český skladatel a hudební organizátor

⁶¹ Ján Kadavý (7.dubna 1810 - 11.srpna 1883) byl slovenský hudební pedagog a skladatel

⁶² Eduard Peck (10.října 1857 - 28.ledna 1931) byl český historik a folklorista

alb po stovce harmonizovaných lidových písní. Malát na něm pracoval od září roku 1883 do listopadu 1892. Přestože dílo zabírá časovou osu téměř celých deseti let a v jeho rámci se nachází určité vývojové nuance, je možno brát *Český národní poklad* jako jednotné dílo. Vzhledem k ostatním autorovým pracím tohoto žánru je *Český národní poklad* jakousi deklarací stejnorodých snah a cílů. Všechny lidové písně, které Malát jinde instrumentálně nebo sborově zpracoval, jsou zároveň obsaženy v *Českém národním pokladu*. Tato sbírka splňovala ve své době všechny potřebné parametry, včetně reprezentativních kvalit pro případnou zahraniční distribuci. Malátovo dílo dalo Urbánkově firmě příležitost k tak velkému komerčnímu úspěchu a zisku, že jí vlastně pomohlo k celoevropskému renomé, kterého nakladatelství dosáhlo koncem osmdesátých let 19. století. Rozsahem se *Českému národnímu pokladu* můžou v české hudební literatuře rovnat pouze dvě podobná díla. Je to album Jana Pavla Martinovského⁶³ *Nápěvy písní národních v Čechách* ze čtyřicátých let 19. století a *Slovanstvo ve svých zpěvech* českého folkloristy a malíře Ludvíka Kuby⁶⁴. Tento almanach vyšel současně s Malátovým dílem. *Český národní poklad* však podle ohlasů nejlépe splnil záměr skutečně reprezentativním způsobem zaranžovat lidové nápěvy. Tím byla dána zároveň pro danou dobu příznačná vlastenecká podstata Malátových úprav. Autor se zde přímo hlásí k Bedřichu Smetanovi jako svému vzoru.

V případě Malátova *Českého národního pokladu* je mimořádně zdařilý nejen výběr nápěvů, ale samotné hudební pojetí. Harmonizace ideálně zachycují celkové nálady, zvukomalba zde nepřichází nikdy prvoplánově úmyslně, autor se jí však v aranžích nevyhýbá. Rovněž je pozoruhodné, že nikde nezdůrazňoval charakteristiku jednotlivých českých, moravských nebo slovenských oblastí. Ve sbírce *Český národní poklad* je přes 100 písní ze Slovenska, ale na rozdíl od jiných aranžérů jsou tyto Malátovy písně slovenské jen původem, v hudebním pojetí jsou harmonicky stejně přístupné a umírněné jako ostatní. Stejným způsobem přistupoval k moravským nápěvům, kterých je zde více než 250. Charakteristické pro sbírky *Českého národního pokladu* je, že se vyznačuje mnohostranností. Střídají se zde bez

⁶³ Jan Pavel Martinovský (25.února 1808 - 7.listopadu 1873) byl český skladatel

⁶⁴ Ludvík Kuba (16.dubna 1863 - 30.listopadu 1956) byl český malíř a folklorista

nějaké systematickosti lidové písně z Čech, Moravy, Slovenska nebo Slezska a celkový dojem je přesto ucelený.

Je třeba zdůraznit, že Malát nebyl folklorista v pravém slova smyslu a šlo mu víc o stránku uměleckou než národopisnou. Jeho důvod pro intenzivní vztah k lidové písni nebyl vědecký, ale umělecko - estetický. S tím souvisí i občasné částečné nedodržování autentického znění nápěvů. Tyto zásahy souvisí s osobním vnímáním estetické podstaty nápěvů a pochopitelně také pedagogickým smyslem. Zásahy do textu nebo melodické linky ovšem prováděl jen v nejnnutnějších případech a nevnášel do písní cizí prvky. Navíc se původní zdroje mohly mírně odlišovat a autor třeba zvolil verzi textu nebo melodické linky, která není obecně známá, v dané geografické oblasti byla však používána.

Zajímavá je geneze vzniku *Českého národního pokladu*. Počátek myšlenky je třeba hledat na koncertě 18. listopadu roku 1883 v Olomouci, kde zazněly Malátem harmonizované písně. Tři z nich byly vydány ve faksimilové úpravě jako první číslo ročníku hudebního alba časopisu *Dalibor* koncem prosince roku 1883. Tyto autografované písně jsou základem pozdější monumentální sbírky. Malát se začal problematikou intenzivně zabývat, vycházel kromě Karla Jaromíra Erbena i z dalších různých zdrojů a v lednu 1884 měl k dispozici už více než 20 dalších harmonizovaných nápěvů. O své aktuální práci informoval nakladatele Urbánka a pravděpodobně to byl on, kdo inicioval myšlenku na realizaci sbírky národních písní v projektu s na tehdejší dobu neobvykle obrovským rozsahem. Z obchodního hlediska to byl dobrý tah - v osmdesátých letech 19. století zdatelně stoupal zájem o národní písně a nakladatel Urbánek byl v tomto ohledu mírně pozpátku, protože zatím nevydal ani jednu sbírku lidových písní s doprovodem klavíru.

V červenci roku 1884 se objevily v knihkupeckých obchodech první tři sešity a sedm dalších sešitů vyšlo ve čtyřech termínech až následujícího roku. První díl tak potřeboval na své vydání dobu delší než dva roky, druhý šel do tisku už jen za něco málo než rok, šestý díl byl potom dán do tisku v březnu a vydán už v letních měsících roku 1891. Počínaje druhým dílem vycházel *Český národní poklad* v dvojsešitech vždy po dvaceti písních. První díl sbírky je věnován Antonínu

Dvořákovi, druhý Zdeňku Fibichovi. Už z tohoto věnování dvěma mimořádným tehdejšími skladatelským zjevům je vidět, jak vysoké cíle Malát měl. Po vydání ještě několik let trvalo, než se Malátova sbírka prosadila na českém koncertním pódiu. Už roku 1884 byla první část sbírky uvedena ve Spojených státech amerických, v následujícím roce anglická firma *Novello* vydala z *Českého národního pokladu* výbor písní. Roku 1887 nastala ve vydávání pauza z důvodu autorova onemocnění a nevyšel ani jediný sešit. Zvláštní postavení má 4. díl sbírky. Je věnován *Měšťanské besedě* v Hořicích a obsahuje písně společenského charakteru (mezi nimi i tehdy oblíbené tzv. pijácké písně). Následující díly *Českého národního pokladu* jsou věnované Emanuelu Chválovi⁶⁵, Adolfu Heydukovi⁶⁶ a Bertě Foersterové - Lautererové⁶⁷. Sedmý díl je datován k začátku roku 1892. Byl již připraven k vydání, mezi autorem a nakladatelem ale vypukl spor o výši podílu na zisku. To mělo za následek okamžité zastavení všech naplánovaných projektů. Malát si vyžádal zpět rukopisy, které byly sice do nákladu přijaty, ale zatím nešly do tisku. Urbánek Malátovi rukopisy skutečně vrátil. Ovšem s výjimkou sedmého dílu *Českého národního pokladu*. Záměrem nakladatele Urbánka bylo poslední díl sbírky vydat i bez souhlasu autora. S vydáním strategicky počkal až do roku 1896. František Augustin Urbánek byl v té době velmi vlivnou osobností a rozhodně největším českým hudebním podnikatelem s velkým kapitálem. Kromě toho byl vydavatelem a zároveň redaktorem v té době jediného českého hudebního časopisu *Dalibor*. Malátův spor s Urbánkem propagaci sbírky příliš nepomohl, tím že vydavatel přestal sbírku vydávat a že sedmá kniha čekala na vydání víc než 4 roky, zájem o dílo u veřejnosti stagnoval. Dílo bohužel nebylo prezentováno ani na *Všeobecné zemské a jubilejní výstavě Království českého v Praze* roku 1891. Celková situace kolem sbírky přinesla po letech soustavné práce Malátovi takové zklamání a rozčarování, že přímo v souvislosti se vzniklými okolnostmi končí jeho období, kdy se zabýval fenoménem národních písní. Teprve v prvních desetiletích 20. století byl *Český národní poklad* doceněn.

⁶⁵ Emanuel Chvála (1.ledna 1851 - 28.října 1924) byl český skladatel a publicista

⁶⁶ Adolf Heyduk (6.června 1835 - 6.února 1923) byl český básník

⁶⁷ Berta Foersterová - Lautererová (11.ledna 1869 - 9.dubna 1936) byla česká sopranistka, manželka skladatele Josefa Bohuslava Foerstera

Z dalších souvislých sbírek Jana Maláta je třeba zmínit tři sbírky pro klavír *Perly českého zpěvu národního* (1886), *Růže stolistá* (1892) a *Slovanská lípa*, kterou vydal autor vlastním nákladem v roce 1894. Tuto sbírku vydal také v úpravě pro dvoje housle. Pozoruhodným opusem je sbírka *Národní písně československé*. Jedná se o sborovou úpravu 100 lidových písní. Další významnou Malátovou prací z tohoto oboru, která se objevila už v osmdesátých letech 19. století, jsou *Zpěvy lidu českého*, které vyšly v šesti pokračováních (instrumentální i sborové obsazení).

Zásadní místo mají u Maláta i sbírky, které se neomezují pouze na písně lidové. Takové umělé a posléze znárodnělé motivy uplatňoval v řadě skladeb. Po *Orkestrální ouvertuře* z roku 1867, která vychází z takového melodického materiálu, je třeba zmínit skladbu *Kvítí z luhů českých* pro symfonický orchestr z roku 1886. Tuto kompozici je možné chápat jako určité ideové pokračování *Orkestrální ouvertury*. V obou skladbách je na začátku zpracována píseň *Když měsíček spanile svítil* a *Kovářská*. Tovačovského nápěv je v případě *Kvítí z luhů českých* posléze nahrazen nápěvem písně *Hej, Slované!* slovenského spisovatele a básníka Samuela Tomášika⁶⁸. Všechny tři populární motivy se postupně v orchestrální sazbě lidových nápěvů ztrácejí. Je tu i další zajímavý detail - *Kvítí z luhů* začíná názvem Škroupovy⁶⁹ písně *Kde domov můj?*, melodie české hymny se posléze mění v nápěv písně *Ach není tu není, co by mě těšilo*. Tato rozsahem nevelká orchestrální kompozice je v podstatě zhudebněným krédem jeho životního názoru. Malát za sebou pouze neřadil jednotlivé písně, ale spojoval jejich hudební myšlenky.

Fakt, že Malát vychází z lidových písní, není známkou tvůrčí neschopnosti. Umět se takto vyjádřit je jeho zvláštním a jedinečným talentem. Tímto osobitým poměrem k lidovým nápěvům nedisponuje v české hudební historii téměř žádný skladatel nebo aranžér, tato Malátova vlastnost byla vždy posuzována jako velká přednost jeho úprav. Další skladby této kategorie jsou dvě orchestrální *Vzpomínky na Prahu 1891* z roku 1891. Vznikly pod dojmem *Všeobecné zemské a jubilejní výstavy Království českého v Praze*. Obsahově sice nedosahuje úrovně *Kvítí z luhů*, ale zato vyniká

⁶⁸ Samuel Tomášik (8.února 1813 - 10.zář 1887) byl slovenský básník a spisovatel

⁶⁹ František Škroup (3.června 1801 - 7.února 1862) byl český dirigent a skladatel

technickou propracovaností po stránce harmonie a instrumentace. Je to důkaz, že se Malát stále skladatelsky vyvíjí. Shodou vnějších okolností je to poslední Malátova práce toho druhu.

Vedle uvedených písňových sbírek figuruje v Malátově odkazu mnoho harmonizovaných českých lidových písní obsažených v jeho instrumentálních školách. Na jaře roku 1884 zpracovává Malát lidové nápěvy pro klasický smyčcový kvartet a v červnu toho roku vydává v jednom sešitě čtyři písně kvartetní úpravy jako další *Zpěvy českého lidu* (opakování názvů sbírek téhož autora je v Urbánkově vydavatelství běžnou obchodní strategií). Každá píseň je samostatným opusem a od formy klasického kvartetu se naprosto diametrálně liší. Použitím motivů národních písní je jednotlivým kusům do vysoké míry dána programovost, ale zároveň je značná i formální volnost těchto skladeb. Představě dvořákovského kvartetního scherza tu vyhovuje rychlá třetí věta, která se tu objevuje jako polka a je vtipně postavena na jedné z nejznámějších českých lidových písní *Já jsem z Kutné Hory*. Malát přináší novou vnější formou s novým obsahem a obojí pak dále rozvíjí. Následující kvartetní opus z roku 1892 měly být pravděpodobně pokračováním kvartetní verze *Zpěvů lidu českého*, ale odchod z vydavatelství Františka Augustina Urbánka firmou donutil autora hledat nového nakladatele a nový název díla. Koncem září roku 1892 se kvarteta objevují v seznamu skladeb, které měla vydat firma Velebína Urbánka⁷⁰ (bratr a tou dobou už zároveň konkurent Františka Augustina Urbánka). Skladby jsou tam nazvány jako *České národní písně pro smyčcový kvartet*. Záměr nevyšel a nastala změna názvu i vydavatele – až o dva roky později byly vydány v partituře a hlasech v plzeňském nakladatelství *Semper primi* (majitelé Bedřich Kočí a František Finke) s titulem *Slovanská kvarteta č. 1* (postavených na motivech českých lidových písní). Touto dobou už měl Malát v rukopisu i druhou část *Slovanských kvartet* (z moravských lidových nápěvů) a u stejné firmy byly skladby následně vydány. Po zániku plzeňského nakladatelství *Semperprimi* přešla Malátova *Slovanská kvarteta* i s jinými hudebninami do komise firmy Mojžíra Urbánka⁷¹ (syn F. A. Urbánka). Proti průbojnosti a určité formální

⁷⁰ Velebín Urbánek (28.července 1853 - 26.září 1892) byl český hudební organizátor a nakladatel

⁷¹ Mojžíra Urbánek (6.května 1873 - 29.září 1919) byl český nakladatel

neukotvenosti prvního kvartetního opusu vynikají tyto *Slovanská kvarteta* hlavně svou uměřeností a formálním řádem. Melodie lidových písní tu jsou expoziční, variační a polyfonní prací přetvořeny. Obrovskou uměleckou cenu obou opusů *Slovanských kvartet* dokazuje i věnování legendárnímu Českému kvartetu⁷², které je velmi často zařazovalo na program.

V časopise *Mladý houslista* vycházela tradičně celá řada různých harmonizací a úprav. Malát byl od roku 1892 redaktorem tohoto periodika, které bylo jednou měsíčně vydáváno nakladatelstvím Vilímek⁷³ v Praze. Obecně bylo k dispozici málo instruktivních skladeb pro dvoje nebo troje housle a Malát byl nucen si většinu materiálu sám vytvořit. Autor i zde překročil míru potřeby hudebního časopisu a tyto houslové úpravy lidových písní vydal ve zvláštní sbírce. Tak vznikl almanach *Slovanská lípa* obsahující 100 lidových písní všech slovanských národů pro dvoje housle a klavír, které pak autor sám vydal jako druhé číslo své edice. Písně jsou rozděleny na 46 z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, 21 písní balkánských Slovanů, 6 lužickosrbských, zbytek je pak rozdělen mezi ostatní národy slovanské jazykové skupiny. V létě roku 1896 se po pěti úspěšných sezónách ujímá Malát naposledy funkce redaktora tohoto hudebního časopisu. Na výslovné přání nakladatele Josefa Richarda Vilímka byly v tomto ročníku zastoupeny výhradně Malátovy práce. Tento ročník časopisu tak obsahoval nejvíc úprav národních písní. Za 3 roky časopis *Mladý houslista* přestal být vydáván. Méně významnou Malátovou sbírkou pro mladé houslisty je *Posvátný čas Vánoční* pro sólové housle z roku 1885, kde je použito asi 15 nejznámějších lidových koled. Skladatel pak sbírku doplnil několika vlastními pastorelami. Také literaturu pro harmonium rozšířil Malát velmi kvalitními aranžemi lidových nápěvů, především je to v samostatném díle *Transkripce českoslovanských písní národních*. Úpravy lidových písní jsou u Maláta páteří jeho celoživotního díla a zajišťují mu provždy nezastupitelnou roli v české hudební historii.

⁷² České kvarteto byl český komorní soubor působící v letech 1892 - 1934

⁷³ Josef Richard Vilímek (1.dubna 1835 - 16.dubna 1911) byl český knihtiskař a nakladatel

Skladatel

Lze bez nadsázky říct, že Malát rozvázal smlouvu se svým nakladatelem Františkem Augustinem Urbánkem na absolutním vrcholu svých tvůrčích sil. Situaci vyřešil tak, že se za pomoci Velebína Urbánka rozhodnul stát sám nakladatelem. Velebín Urbánek však náhle v září roku 1892 zemřel. To je pro Maláta katastrofa, protože rodící se nakladatelství bylo v podstatě bez jakéhokoliv kapitálu. V této pro Maláta kritické době tak vyšla jenom dvě ediční čísla. Skladatel neměl vůli dál pokračovat - a i to je nakonec možná důvod, proč zůstalo tolik Malátových rukopisů dlouho nevydáno. Malát neměl dostatek finančních prostředků a jako nakladatel nemohl mít pomocné síly k expedičním a obchodním záležitostem.

Skladatelův odchod z vydavatelství Františka Augustina Urbánka však nebyl bezdůvodný a nejednalo se pouze o spor v podílech na zisku. Velká firma poskytovala beze sporu Malátovi profesní uplatnění. Navíc firemní časopis *Dalibor* přinášel hudební veřejnosti o skladatelově tvorbě časté referáty. Od srpna 1887 nastalo ve firmě období postupného úpadku. V červenci toho roku přestal zastávat funkci redaktora *Daliboru* Václav Vladimír Zelený⁷⁴ a na jeho místo přichází sám majitel firmy Urbánek. Tato změna byla celkem zásadní změnou směřování aktivit časopisu. Ve 13. čísle 9. ročníku je otištěna zpráva o výměně redaktorů, z časopisu poté mizí slavná jména generace progresivních kritiků, jako byl Ludevít Procházka, Emanuel Chvála, Josef Teige⁷⁵ nebo Josef Bohuslav Foerster. Časopis *Dalibor* přestává fungovat jako výkladní skříň české hudby a stává se postupně reklamním letákem Urbánkova nakladatelství. Vygenerovalo to situaci velmi příznačnou i pro dnešní dobu - méně umění a více byznysu. To vše pochopitelně vedlo k zásadní neshodě mezi majitelem a národovecky smýšlejícími hudebníky a novináři. Zdeněk Fibich a Jan Malát byli prozatím v pozadí tohoto konfliktu, pro obchod byla jejich jména nejen vhodnou uměleckou reklamou, práce obou skladatelů měla pro firmu i značnou faktickou cenu. Rozhodující byla pro vývoj dalších událostí interní situace

⁷⁴ Václav Vladimír Zelený (12.února 1858 - 29.února 1892) byl český novinář a spisovatel

⁷⁵ Josef Teige (1.června 1862 - 6.března 1921) byl český právník a historik, otec spisovatele a kritika Karla Teigehe (13.prosince 1900 - 1.října 1951)

ve vedení firmy. Velebín Urbánek odešel po dlouhotrvajícím konfliktu z firmy svého staršího bratra Františka Augustina Urbánka a založil v říjnu roku 1891 vlastní hudební nakladatelství. Byl obecně podnikatelsky prozíravější a talentovanější než jeho starší bratr a měl rozsáhlé styky v českém i evropském hudebním světě. Řada skladatelů přešla k této firmě na úkor nakladatelství jeho staršího bratra. Malát byl jedním z prvních skladatelů a aranžérů, kteří k němu přestoupili. Situace se však vyvinula neočekávaným směrem. Nakladatelství Velebína Urbánka nevydrželo fungovat ani jeden kalendářní rok - jeho zakladatel a majitel náhle zemřel 26. září 1892, bylo mu 39 let. František Augustin Urbánek potom převzal firmu předčasně zemřelého bratra včetně stávajících smluv se skladateli. Urbánek samozřejmě navázal také korespondenci s Malátem ohledně jeho návratu k nakladatelství, skladatel ale z etických důvodů odmítl. Po dobu 5 let pak existoval skladatel Malát bez stálého nakladatele. Na podzim roku 1892 sice přijal místo hudebního redaktora Vilímkova časopisu *Mladý houslista*, kde byla otištěna řada jeho houslových skladeb, ale jeho produktivita neměla dostatečný odbyt. Řadu skladeb a sbírek vydal v mimopražských nakladatelstvích (Plzeň, Hořice, Kutná Hora) a především se stal i sám vydavatelem. Situace byla logicky v té době pro Maláta a jeho rodinu existenčně napjatá. Ke zlepšení skladatelových materiálních podmínek přispěl fakt, že na jaře roku 1893 došlo k oddělení smíchovské obecné dívčí a chlapecké školy od měšťanské. Učitel Malát byl na dívčí obecné škole jmenován začátkem září roku 1893 nejdříve dočasným, od prázdnin následujícího roku řádným řídícím učitelem. Malát nebyl v této době příliš aktivní po stránce spolkové činnosti - zastával pouze funkci revizora Hudební matice Umělecké besedy v Praze.

Po umělecké stránce pokračuje Malát ve své činnosti upravovatele, pro nakladatelství Velebína Urbánka vytvořil řadu dalších úprav pro pedagogické a popularizační použití. V pěti ročnících časopisu *Mladý houslista* to byly úpravy pro jedny, dvoje, troje i čtvery housle. Vedle úprav lidových písní je možno najít v Malátově díle ještě celou řadu jiných úprav. Jsou to například úpravy Škroupovy písně *Kde domov můj?*, kterých je velký počet. Malát upravil hymnu pro sbor bez doprovodu, pro smyčcový kvartet, pro velký orchestr a také pro smíšený sbor s průvodem orchestru. Tuto rukopisnou verzi věnoval autor sboru Národního divadla

v roce 1888. Všechny ostatní verze byly postupně vydány Urbánkovou firmou, hlavně v roce 1884, kdy se připomínalo 50 let od vzniku skladby.

Další kategorií jsou u Maláta úpravy umělé hudby. Alba sestavená z úprav operních árií jsou zastoupena ve velkém množství a pozoruhodně odkrývají umělecké krédo jejich autora. Bezkonkurenční prvenství mají v této Malátově činnosti úpravy z oper Bedřicha Smetany. Zajímavý je i fakt, že Malát netvořil žádné „smetanovské“ sbírky za života samotného skladatele. Jedině sám Smetana byl podle Maláta kompetentní, aby využíval svých hudebních myšlenek na další modifikace. Je to stanovisko vycházející čistě z uměleckého i osobního kreditu. Malát tak odmítal svému nakladateli aranžovat Smetanu, dokud byl autor *Libuše* a *Mé vlasti* naživu. Po jeho smrti naopak pokládal Malát za svou povinnost zpřístupňovat velkolepou Smetanovu hudbu nejširší hudební veřejnosti, především pak žákům a studentům. Zde šlo skutečně o propagátorskou činnost, Malát pak věnoval zvláštní pozornost trojici oper - *Tajemství*, *Libuši*, *Čertově stěně*. *Prodaná nevěsta* byla v té době už dostatečně známá a propagovat nepotřebovala. Album z melodií této opery pochází až z roku 1892, vyšlo u firmy Velebína Urbánka v začátcích jeho krátké nakladatelské činnosti. Malát byl natolik talentovaným aranžérem, že dokázal organicky spojovat různé melodické motivy, aniž přitom bylo znát, že je to v podstatě hudební zkratka. Vytvářel dokonalou iluzi plynulosti, linie a hlavně nenápadnosti přechodů jednotlivých motivů z upravovaných operních árií a sborů. Každé operní album začíná u Maláta motivem přede hry - typickým příkladem je dvousvazková čtyřruční klavírní směs z oper *Hubička* a *Libuše*. Důkazem úspěšnosti těchto úprav je i to, že se o ně projevilo zájem světoznámé nakladatelství *Universal Edition*⁷⁶.

Vedle Smetany byl Malátovi svým skladatelským odkazem nejbližší Zdeněk Fibich. Zvláštní ocenění přitom náleží Malátovi v propagaci Fibichovy opery *Nevěsta messinská*. Spolu s klavírními úpravami této opery pro 2 i 4 ruce figuruje v Malátově díle úprava pro naprosto neobvyklé obsazení - duo klavír + harmonium. Další

⁷⁶ Universal Edition je hudební nakladatelství založené roku 1901 ve Vídni

operou, kterou Malát aranžoval, byla *Cesta oknem* Karla Kovařovice⁷⁷. Ostatní skladatelé jako Antonín Dvořák, Karel Bendl nebo Josef Richard Rozkošný⁷⁸ se vyskytují v Malátových úpravách jen ojediněle. Z cizích skladatelů Malát upravoval často hudbu Wolfganga Amadea Mozarta a Carla Marii von Webera⁷⁹, ostatní komponisty jako byl Robert Schumann nebo Vincenzo Bellini⁸⁰ aranžoval jen ojediněle. V tomto období pracoval Malát dál na opusech vlastní hudební pedagogiky - jsou to především pokračování houslové a klavírní školy. V roce 1889 sestavil *Theoreticko - praktickou školu na flétnu*, z let 1891 - 1892 pochází nové znění houslové školy a v letech 1893 - 1894 sepsal *Zpěvník školám obecným a měšťanským*. Pedagogická díla obecně hrají důležitou úlohu ve vývoji vnějšího utváření umělecké i životní dráhy Jana Maláta. V těchto souvislostech pravděpodobně započala skladatelova neshoda s nakladatelem Františkem Augustinem Urbánkem. Malát si nakladateli v srpnu 1890 v korespondenci stěžoval, že mu je vytýkána vysoká cena nové školy pro flétnu. Tato situace byla pokračováním problému s honorářem za *Operní repertoár mladého houslisty*, což je doplněk školy pro housle. V dopise žádá nakladatel Maláta o návrh honoráře za *Operní repertoár mladého houslisty*, skladatel odpověděl, že požaduje za jedno číslo tohoto instruktivního díla 25 zlatých. Urbánek nesouhlasil a nakonec honorář s Malátem o 40 procent dolů usmlouval. Z jejich obchodního vztahu se však po tomto konfliktu vytratila důvěra. Problém je patrný na *Theoreticko - praktické škole pro housle*, která měla být rozšířena o dalších 14 sešitů duet - dříve než vyšla, objednal si Urbánek novou sérii houslových duet se stejným názvem. Ta měla obsahovat 12 skladeb. To by obsah rozšířilo na celkem 40 houslových duet. Vydávání se však pozdrželo a v roce 1892 pak Malát s nakladatelem definitivně ukončil spolupráci. Proto existuje pouze devět sešitů duet místo čtrnácti a v *Operním repertoáru mladého houslisty* je jich pouze osm. Čtyři navazující zůstaly v rukopisné verzi. Ze stejného důvodu zůstala Malátem nedokončena i *Velká škola*

⁷⁷ Karel Kovařovic (9.prosince 1862 - 6.prosince 1920) byl český hudební dramaturg, skladatel a dirigent

⁷⁸ Josef Richard Rozkošný (21.září 1833 - 3.června 1913) byl český sborníkář, skladatel a filozof

⁷⁹ Carl Maria von Weber (18.lisopadu 1786 - 5.června 1826) byl německý skladatel, představitel raného romantismu

⁸⁰ Vincenzo Bellini (3.listopadu 1801 - 23.září 1835) byl italský hudební skladatel

theoreticko - praktická škola klavírní. V tomto případě to však nakladatel Urbánek zdárně vyřešil - dokončení tří sešitů zadal Zdeňku Fibichovi.

Složitější byla situace u *Praktické školy hry na housle*, která navazuje na *Theoreticko - praktickou školu pro housle*. První houslová škola vynesla nakladateli Urbánkovi obrovský zisk, Malát získal jednorázový honorář ve výši 260 zlatých. Roku 1884 získala *Theoreticko - praktická škola pro housle* státní aprobaci a nakladatel Urbánek navýšil Malátovi na přimluvu svého mladšího bratra Velebína Urbánka honorář na 25 zlatých. Nakladatelská smlouva jednoduše absolutní většinu zisku směřovala na firmu. Aby se tato pro Maláta krajně nevýhodná situace neopakovala, tak skladatel svou desetisešitovou *Praktickou školu hry na housle* vydal roku 1892 vlastním nákladem v komisi firmy Velebína Urbánka. Vyšlo však pouze 5 sešitů, Velebín Urbánek zemřel a jeho bratr František Augustin převzal jeho firmu. *Praktická škola hry na housle* měla v ten okamžik stránku autorských práv nejasnou a právně nezajištěnou, vše se zakládalo pouze na ústní dohodě s Velebínem Urbánkem. František Augustin Urbánek však neuspěl u Maláta s žádostí o další spolupráci a dokončení této houslové školy. Teprve na konci roku 1893 Malát vydal celou *Praktickou školu hry na housle* sám. *Theoreticko - praktická škola pro housle* z počátku osmdesátých let 19. století byla ve své době považována za vynikající, *Praktická škola hry na housle* ji ve všech ohledech předčila. Obě školy dělilo 10 let Malátovy skladatelské i pedagogické praxe a hlavně zkušeností. V případě novější školy byla teoretická část omezena (jak už ostatně napovídá název), teorii Malát vydal jako samostatnou publikaci pod jménem *Stručná všeobecná nauka o hudbě*. *Praktickou školu hry na housle* nelze však vidět jako nové samostatné dílo - jsou to tytéž metody a postupy. Je to především akt autorovy sebeobrany proti nevýhodné smlouvě s nakladatelem F. A. Urbánkem. Nakladatel situaci čelil vydáním další školy s podobným názvem *Nová praktická škola pro housle*, přepracování Urbánek svěřil Juliusi Rauscherovi⁸¹. Malátova verze však přesto došla plného a zaslouženého úspěchu. Roku 1911 provedl Malát některé menší opravy, týkalo se to hlavně označení smyků. Toto vydání bylo opětovně

⁸¹ Julius Rauscher (4.dubna 1859 - 17.března 1929) byl český skladatel, houslista a pedagog, Žák Zdeňka Fibicha

schváleno výnosem ministerstva. *Praktickou školu hry na housle* lze bez nadsázky považovat za velký Malátův komerční úspěch. Tato škola byla jednou z nemnoha českých pedagogických prací, které měly úspěch i v dalších zemích. Pedagogický odkaz Otakara Ševčíka⁸² je dnes pochopitelně považován za celosvětově nesrovnatelně úspěšnější a hlavně stále aktuální. Zajímavostí je, že Malát byl opakovaně vyzván, aby pro trh v USA realizoval zvláštní autorizované vydání v angličtině, autor však odmítl. O to pozoruhodnější je potom fakt, jak velký odbyt měla škola v Americe, Rusku a dalších zemích. Malát se vydáním *Praktické školy hry na housle* finančně zabezpečil na dlouhou dobu.

Přes obrovské zaneprázdnění spojené s vydavatelskou prací a funkcí ředitele školy (v úřadu setrval až do roku 1906), dokázal se Malát věnovat i skladatelské činnosti. Opusem spadajícím do tohoto období je *Zpěvník pro školy obecné a měšťanské*. Zpěvník je charakteristický tím, že obsahuje téměř výhradně Malátovy kompozice. Má šest dílů a poslední díl je určen pro měšťanské školy. Tento závěrečný díl je pak ještě rozdělen na tři části - celek má ve výsledku osm svazků. Prvních šest z nich obsahuje písně pro jednohlasý sbor, výjimkou je pouze pátý svazek (dvouhlasé písně) a šestý (s doprovodem klavíru). Sedmý svazek obsahuje dvouhlasé sbory a poslední svazek sbory vícehlasé. Při takovém objemu písní stál Malát před otázkou volby vhodných textů, navíc cíleně neskládal na texty již zpracované některým jiným skladatelem. Ve zpěvníku jsou použita slova Josefa Václava Sládka, Františka Ladislava Čelakovského⁸³, Karla Aloise Vinařického⁸⁴, Vítězslava Háška⁸⁵, Jana Nerudy⁸⁶, Karla Václava Ráise⁸⁷, Růženy Jesenské⁸⁸ a mnohých dalších. Nejvýznamnější místo tu zauímají texty Josefa Václava Sládka, protože nejlépe odpovídají intencím zpěvníku. Problémem tohoto zpěvníku bylo zařazení textů

⁸² Otakar Ševčík (22.března 1852 - 18.ledna 1934) byl český houslista a pedagog, jeden z nejvýznamnějších metodiků

⁸³ František Ladislav Čelakovský (7.března 1799 - 5.srpna 1852) byl český kritik a básník období národního obrození

⁸⁴ Karel Alois Vinařický (24.ledna 1803 - 3.února 1869) byl český katolický kněz a autor dětské literatury

⁸⁵ Vítězslav Hálek (5.dubna 1835 - 8.října 1873) byl český kritik, prozaik a básník

⁸⁶ Jan Neruda (9. Července 1834 - 22.srpna 1891) byl český novinář, spisovatel a básník

⁸⁷ Karel Václav Rais (4.ledna 1859 - 8.července 1926) byl český spisovatel, autor knih pro mládež

⁸⁸ Růžena Jesenská (17.června - 14.července 1940) byla česká učitelka a spisovatelka

loajálních habsburské monarchii a tehdejší česká kritika ho proto nepřijala pozitivně. Malát musel texty na nátlak nadřízených zařadit, jinak by zpěvník nebyl vydán, navíc byl bez nakladatele a musel se přizpůsobit z obchodních důvodů. Je to možná proto jeho poslední pedagogické dílo, na podzim roku 1896 se vzdal i redakce časopisu *Mladý houslista*.

Další pozoruhodnou skladbou tohoto je *Pohřební sbor mužský* pocházející z jara roku 1887, následuje *Mazurka* pro klavír z června 1888. Na počátku roku 1889 složil Malát *Dvě písně* s doprovodem klavíru na slova Adolfa Heyduka⁸⁹. V roce 1890 skladatel dokončuje nový cyklus *Čtyři písně* na slova Růženy Jesenské. V prosinci roku 1891 vydává Malát další cyklus *Šestero písní*, o několik měsíců později vzniká cyklus, který autor nazval *Sedm písní*. V roce 1894 dokončuje Malát *Písně národního tónu* (na slova Josefa Václava Sládka), což je velký opus o více než dvaceti částech. V této době byl skladatel příležitostně žádán o sbory ke slavnostním událostem a měl zakázky i z oboru liturgické hudby.

Od srpna 1891 do září 1892 Malát zkomponoval nebo zaranžoval pro nakladatelství Velebína Urbánka celou řadu skladeb - *Výstavní pochod* (klavír), *Den štěstí* (12 skladeb pro housle a klavír), *Růže stolistá* (100 národních písní), *Tři mazurky* (klavír), *Píseň beze slov* (klavír), *Nocturno* (klavír), *Brelloques I.* (klavír na 4 ruce), *Ouvertura k Čertově stěně* (klavír na 4 ruce), *Směs z Prodané nevěsty* (klavír), *Kytice ze Smetanových oper* (klavír), *Národní písně* (smyčcový kvartet), *Brelloques II.* (klavír na 4 ruce) a orchestrální verze skladby *Nocturno*. Vrcholnými opusy Malátovy orchestrální tvorby tohoto období jsou dvě díla, komponovaná pro symfonický orchestr *Všeobecné zemské a jubilejní výstavě Království českého v Praze*. Jedná se o skladby *Obkročák* a *Slavnostní pochod národní*, který byl na této akci postupně proveden jedenáctkrát. Kromě toho byly na programu i Malátovy orchestrální skladby *Píseň beze slov* (3 provedení), *Nokturno* (7 provedení) a *Taneční rej* (11 provedení).

Po roce 1896 byla pro úspěšnost Malátovy tvorby zásadním způsobem důležitá i nakladatelská činnost *Ústřední jednoty zpěváckých spolků českoslovanských*.

⁸⁹ Adolf Heyduk (6.června 1835 - 6.února 1923) byl český básník

Skladatel se nadále ve své kompoziční činnosti věnuje převážně skladbám vokálním. Je to projev opětovné snahy navázat na odkaz Bedřicha Smetany. Jako protiklad kosmopolitním uměleckým názorům posledních let 19. století chce Malát svými skladbami vědomě přispět k akcentaci českých prvků v hudbě.

Posledním žánrem, do kterého Jan Malát jako skladatel do té doby nezasáhl, byla opera. Jeho plány na velké divadelní dílo vznikly počátkem roku 1894. Ve skladatelově dosavadní práci byly patrné jasné tendence jeho vnitřního přesvědčení a uměleckého směřování. Malát měl jako skladatel sklon k dramatičnosti a obecně tíhl k programní hudbě, žánr absolutní hudby zcela opomíjel. Zásadním impulsem pro rozhodnutí komponovat operu byly pro Maláta oslavy jeho třicetileté skladatelské činnosti, které se konaly na jaře roku 1897. Iniciátorem byl činovník hořického spolku *Dalibor* Prof. Alois Rublič⁹⁰ a účinkovaly místní hudební spolky *Dalibor*, *Ratibor* a *Vesna*. Byla to veřejná manifestace dosud nedoceněné skladatelské činnosti Jana Maláta. Oslavy se potom konaly i v Praze, kde *Umělecká beseda* uspořádala na skladatelovu počest slavnostní banket.

Malát začal pracovat na opeře, kterou nazval *Svatojanská pouť*. Autorem libreta byl Josef Kolář⁹¹. Skladatel operu nedokončil, existující část opery (asi 2 jednání) zničil. Pouze jedno číslo zůstalo zachováno - je to sborový výjev *Cibulička*. Tato sborová scéna byla samostatně vydána nakladatelstvím Václava Kotrby⁹² v partituře a hlasech. Na počátku 20. století to bylo jedno z nejvděčnějších čísel na koncertech velkých smíšených sborů. Operní práce se tedy zatím u Maláta zastavila v prvotní fázi, především pak na volbě vhodného libreta. Paralelně s pokusem o operu skládal dál samostatná vokální díla. *Dva ženské sbory* z podzimu roku 1896 byly věnovány pražskému Hlaholu, který je provedl 10. dubna 1897 jako rukopisnou novinku na svém 256. večeru. V březnu roku 1898 měl premiéru smíšený sbor *Vlastní silou*, komponovaný počátkem 1897 pro jubileum malostranského pěveckého spolku

⁹⁰ Alois Rublič (8.prosinec 1858 - 31.prosinec 1920) byl český vysokoškolský pedagog, skladatel a sběratel lidových písní

⁹¹ Josef Kolář (15.března 1830 - 22.dubna 1910) byl český překladatel a pedagog, zabýval se kulturou slovanských národů

⁹² Václav Kotrba (2.dubna 1871 - 1.prosinec 1929) byl český vydavatel a knihtiskař

Lumír. Z podzimu téhož roku pochází ženský sbor s průvodem orchestru *Našim ženám*. Dalším výrazným Malátovým opusem z posledních let 19. století jsou *Národní písně československé*. Hudební spolek *Ústřední jednota zpěváckých spolků československých* chtěl vydáním sborového zpěvníku připomenout památku skladatele Karla Bendla, který zemřel 20. září roku 1897. Zpěvník měl obsahovat 200 až 300 lidových písní v úpravě pro čtyřhlasý sbor. V úpravách se měli vystřídat čeští sboroví skladatelé, zpočátku se díla ujal sám Jan Malát. Název zpěvníku byl stanoven jako *Národní písně československé*. Postupně vyšly v letech 1898 - 1901 4 sborníky v Malátově úpravě a teprve roku 1915 vychází pátý sborník *Národních písní československých* - a to *Slovácké písně* v úpravě Bohumila Čeňka⁹³. Malátovy *Národní písně československé* se pro svou univerzálnost a vynikající uměleckou úroveň staly zejména v meziválečném období repertoárovým číslem většiny republikových pěveckých spolků.

V době vydání prvního sborníku *Národních písní československých* pracuje Malát na dalším operním pokusu. Skladatel operu 31. prosince 1898 zdárně dokončil pod pracovním názvem *Slavnost sv. Floriána*. Dramaturg Národního divadla Zdeněk Fibich v dubnu roku 1899 dílo doporučil k provedení. Název opery byl změněn před premiérou - hlavním hrdinou je mladík jménem Stanislav a opera se tedy jmenovala *Stáňa*. Libreto napsal Karel Kádner⁹⁴ na motivy divadelní grotesky Josefa Štolby⁹⁵ s názvem *Čiperná hlava nade vše*. Všechny pozdější kritiky se shodly na tom, že libreto je i na jednoaktovou operu málo nosné a základní myšlenka (furiantský spor na české vesnici, který hlavní hrdina šalamounsky vyřeší) vypadá na scéně příliš naivně. V pátek 29. června roku 1899 se konala pod taktovkou Mořice Angera⁹⁶ a v režii Adolfa Krösinga⁹⁷ premiéra Malátovy operní prvotiny. Celkem opera měla 7 repríz, tento nízký počet byl způsobem pokročilou letní sezónou a také náhlým dramaturga úmrtím Zdeňka Fibicha, který Maláta prosazoval. Dobové kritiky se o díle vyjadřovaly velmi dobře, přes slabší libreto Malát vystihl parodický charakter

⁹³ Bohumil Čeněk (14. prosince 1869 - 9. prosince 1960) byl český sbormistr a skladatel

⁹⁴ Karel Kádner (4. listopadu 1859 - 6. února 1923) byl český spisovatel, novinář a libretista

⁹⁵ Josef (Joseph) Štolba (3. května 1846 - 12. května 1930) byl český právník, spisovatel a dramatik

⁹⁶ Mořic Stanislav Anger (12. března 1844 - 2. srpna 1905) byl český skladatel a dirigent

⁹⁷ Adolf Krösing (5. ledna 1848 - 28. ledna 1933) byl český operní pěvec a režisér

postav a vtipně nakládal s motivy lidových písní. Z hlediska hudební výstavby a stylu je to opera důsledně prováděného deklamačního charakteru. Zásadní melodické motivy přináší orchestr, Malát s nimi však zachází umírněně a neexponuje je tolik. Zjednodušeně řečeno - opera *Stáňa* se nachází někde mezi *Tajemstvím* Bedřicha Smetany a operou *Tvrdé palice* Antonína Dvořáka. Vedle vlivů těchto skladatelů tu Malát používá svébytně upravené prvky lidových nápěvů jako rovnocennou melodickou složku. Libreto opery *Stáňa* bylo vydáno v *Bibliotéce operních textů* nakladatelství Urbánek, klavírní výtah do dnešní doby vydán nebyl.

Z hlediska Malátova uměleckého vývoje byla opera *Stáňa* žánrovým počinem, díky němuž je počítán mezi operní skladatele. Byla mu nabízena řada libret, která však odmítal (náměty Julius Zeyer⁹⁸: *Rokoko*, Ladislav Stroupežnický⁹⁹: *Zvíkovský rarášek*, Václav Kliment Klicpera¹⁰⁰: *Hadrián z Římsů*).

Několik měsíců po poslední repríze opery *Stáňa* dokončil spisovatel Karel Kádner libreto k další opeře, tentokrát o třech jednáních. Je to opera *Staří blázni*, později byl její název změněn na *Veselé námluvy*. Malát začal hudbu komponovat v prosinci roku 1899, na opeře potom s přestávkami pracoval asi 3 roky.

Mezitím pracoval Malát na mnoha menších opusech, v rámci šestiletého období mezi roky 1899 - 1905 vytvořil podstatnou část svého skladatelského odkazu. Byl v té době často vyznamenáván čestným členstvím pěveckých spolků nebo byl volen do různých porot. Některé spolky si daly do názvu dokonce skladatelovo jméno - v roce to byl spolek 1889 v Miličíně, roku 1898 na Smíchově a v roce 1901 v Lázních Bělohrad. Pro tyto hudební instituce napsal Malát velkou řadu slavnostně laděných sborů. *Ústřední jednotě zpěváckých spolků československých* byla věnována sbírka s titulem *Z českých vesnic* a je datována k březnu roku 1901, *Slavnostní příležitostná kantáta* k odhalení Erbenova pomníku v Miletíně je z téhož roku. Sborovou tvorbu doplnil písňovými cykly *V jasu a stínu* a *Květy různých barev*. Tyto dvě sbírky jsou jádrem skladatelovy písňové tvorby přelomu století. Z let 1902 -

⁹⁸ Julius Zeyer (26.dubna 1841 - 29.ledna 1901) byl český dramatik, básník a spisovatel

⁹⁹ Ladislav Stroupežnický (6.ledna 1850 - 11.srpna 1892) byl český dramatik a spisovatel

¹⁰⁰ Václav Kliment Klicpera (23.listopadu 1792 - 15.zář 1859) byl český dramatik

1904 pochází čtyři svatební sbory, z nichž první dva (pro mužský sbor) složil Malát k příležitosti svatby své dcery Oldřišky. Z roku 1904 jsou *Dva mužské sbory* na slova Karla Václava Raise a Elišky Krásnohorské, vydány byly nakladatelstvím Mojžíra Urbánka roku 1908.

Z instrumentálních kompozic je třeba zmínit dvě řady *Skladeb harmoniových*. První řada vyšla v *Albu pro harmonium*, které napsal Malát v roce 1900 na objednávku nového nakladatelství Mojžíra Urbánka. Album vyšlo roku 1901 a mělo obrovský úspěch - nakladatel objednal druhý díl, kde byly zařazeny aranže nejpopulárnějších opusů slavných skladatelů. *Alba pro harmonium a Krátké fantasie z oper a oratorií* pro klavír jsou mimochodem jediná díla z této doby, o kterých lze mluvit jako o úpravách. Navíc všechno napsal Malát na objednávku vydavatele Mojžíra Urbánka.

Po celou dobu samozřejmě pracoval Malát na své druhé opeře. V roce 1905 jí zadal k posouzení do Národního divadla, ředitel Karel Kovařovic však po dlouhém váhání operu skladateli vrátil. Důvodem byl pravděpodobně Kovařovicův umělecký sklon k závažnějšímu repertoáru. V roce 1906 se začalo stavět nové divadlo na Vinohradech a počítalo se zde i s inscenacemi oper. Malát proto vznikající instituci svou novou operu nabídl a čekal na vyjádření. Pokračoval dál v komponování - písňový cyklus *Chrysanthemy* na slova Terezy Dubrovské¹⁰¹ je z listopadu 1906, sbor *Nadšení* na slova Svatopluka Čecha je z ledna roku 1907, z jara téhož roku je sbor *Bělohorské zvony* na báseň Karla Václava Raise. Z konce roku 1907 pochází čtrnáct drobných charakteristických klavírních skladeb podle dětské knížky *Hýta a Batul* Johna Habbertona¹⁰².

Vedení nově vybudovaného *Městského divadla Královských Vinohrad* Malátovy *Veselé námluvy* přijalo na podzim roku 1907 k provedení. Předlohou opery byla vesnická veselohra Josefa Štolby *Starí blázni*. V divadle však nikdy uvedena nebyla, spisovatel ji zveřejnil v časopisu *Květy*. Pro divadlo hru přepracoval Karel Kádner. Premiéra se konala 12. ledna 1908 v *Městském divadle Královských Vinohrad* pod

¹⁰¹ Tereza Dubrovská, vlastním jménem Terezie Mixová (13. února 1878 - 8. listopadu 1951) byla česká překladatelka a klavíristka

¹⁰² John Habberton (24. února 1842 - 24. února 1921) byl americký spisovatel a novinář

taktovkou Ludvíka Čelanského¹⁰³, režisérem představení byl Adolf Dobrovolný¹⁰⁴. Kritika opery byla spíše pozitivní, skladatel však byl s nejednoznačným výsledkem nespokojen a zřekl se další divadelní práce. *Veselé námluvy* měly potom řadu provedení na dalších scénách, Národní divadlo Malátův opus uvedlo až 29. června roku 1940. Libreto bylo vydáno v edici operních libret časopisu *Máj*, revizi provedl Jaromír Borecký¹⁰⁵.

Skladatel Jan Malát rezignoval na dramatický obor, nicméně v kompoziční a upravovatelské práci pokračoval. Paralelně s uvedením opery *Veselé námluvy* dokončil Malát opus svého druhu v české hudební literatuře neznámý. Byla to povídka z písní *Jeník a Andulka* podle předlohy Milady Šimáčkové¹⁰⁶. Jsou silně zde uplatněny motivy lidových nápěvů. Malátovým posledním sborovým albem je *Vínek z lidových písní československých z přelomu let 1909 - 1910*.

V posledních šesti letech (1909 - 1915) je Malátova skladatelská činnost výrazně limitovaná jeho zdravotním stavem. Měl těžký revmatismus, dlouhodobé potíže s ledvinami a navíc trpěl obezitou. Umělecké prostředí v Praze kolem roku 1910 bylo plné ostrých konfliktů mezi stoupenci moderních směrů v hudbě. Téměř sedmdesátiletý Malát se cítil v těchto diskuzích a konfliktech naprosto dezorientován, mentálně ale zůstal svěží a ještě rok před smrtí se věnoval skládání. V roce 1911 probíhaly celoroční oslavy 50 let od založení pražského *Hlaholu*. Malát věnoval této instituci smíšený sbor *Náš tatíček* na slova Františka Ladislava Čelakovského.

Do období mezi roky 1911 - 1913 spadá Malátův *Slavnostní zpěv* pro ženský sbor k výročí 50 let od založení Vyšší dívčí školy v Praze. Pochází z roku 1911 a ze

¹⁰³ Ludvík Vítězslav Čelanský (17.července 1870 - 27.října 1931) byl český skladatel a dirigent

¹⁰⁴ Adolf Dobrovolný (8.května 1864 - 17.ledna 1934) byl český herec, režisér a rozhlasový reportér

¹⁰⁵ Jaromír Borecký (6.srpna 1869 - 8.května 1951) byl český knihovník, kritik a redaktor

¹⁰⁶ Milada Šimáčková (25.března 1887 - 26.března 1973) byla česká spisovatelka, její dcerou byla výtvarnice a prozaička Dagmar Outratová - Šimáčková (17.května 1905 - 12.září 1968)

skladatelových příležitostných sborů je opusem posledním. Téhož roku zharmonizoval Malát několik písní do zpěvníku Ferdinanda Sládka¹⁰⁷.

Skladba nazvaná *Tři koncertní kusy taneční* je z let 1910 - 1911 a autor ji věnoval Jindřichu Feldovi¹⁰⁸. Jedná se o tři kompozice tanečního charakteru pro housle s doprovodem klavíru. První částí je *Mazurka* v tónině a moll, druhý je *Valčík* v D dur a cyklus uzavírá *Polonéza** v tónině Es dur. Jsou to posluchačsky vděčné skladby, nezaprou salonní charakter, který byl v době jejich vzniku stále populární. Nabízí se srovnání se skladbou *Polonaise de Concert* op. 8 Ferdinanda Lauba, z mého pohledu houslisty má však Laub nesrovnatelně větší technické nároky, Malátův opus nepřináší vrcholné technické nebo interpretační obtíže.

*

Polonéza.

Violino.

Jan Malát.

Moderato. a tempo

mf

cresc.

sf

Roku 1913 slavil skladatel Jan Malát sedmdesátiny. Dostalo se mu řady poct, velkolepá byla hudební slavnost v Hořicích, na skladatelovu počest byla jeho příjmením v hořickém lese pojmenována stezka. Hlavním bodem oslav byly jubilejní

¹⁰⁷ Ferdinand Rudolf Sládek (19.května 1872 - 30.května 1943) byl český skladatel a folklorista

¹⁰⁸ Jindřich Feld starší (23.května 1883 - 5.října 1953) byl český houslista, dirigent a hudební pedagog, jeho synem je hudební skladatel Jindřich Feld (19.února 1925 - 8.července 2007)

večery, z nichž nejvýznamnější byl Malátovi věnovaný koncert sdružených pěveckých spolků z pražského Smíchova. Na tomto slavnostním večeru měla premiéru suita pro velký orchestr *Děvy slovanské*, která sestávala z 14 charakteristických skladeb. Ze 14 částí je věnováno 10 balkánským Slovanům, Čechům a Slovákům, zbývající 4 jsou poctou ostatním slovanským národům. V únoru roku 1914 byl Malát jmenován čestným členem *Středočeské pěvecké župy Dvořákovy* a pěveckého spolku *Lumír*. Na jaře téhož roku bylo Malátovi uděleno čestné občanství města Hořice. Jako poděkování za jmenování čestným občanem Hořic komponuje Jan Malát svojí poslední klavírní skladbu. Je nazvána *Vesna na mé lesní cestě* a je věnována pěveckému spolku *Vesna* v Hořicích. Posledním Malátovým vokálním opusem je píseň *Moje stráně* na text Antonína Trýba¹⁰⁹.

Na konci července roku 1914 vypukla katastrofa v podobě První světové války. Malátův jediný syn Jaromír, který roku 1913 úspěšně dostudoval práva, byl odveden k výkonu vojenské služby. Skladatel situaci velmi těžce nesl. V listopadu 1914 utrpěl na vycházce po okolí Obecního domu v Praze první záchvat mrtvice. Díky zlepšujícímu se stavu byl umístěn poměrně rychle do domácího ošetřování. Na začátku roku 1915 ho postihl další záchvat, tentokrát byl nalezen doma v bezvědomí. V tíživé atmosféře se skladatel dožívá zásadního úspěchu své práce - 4. října roku 1915 se uskutečnila brněnská premiéra opery *Veselé námluvy*. Malátova hudba se svojí bezprostředností a vtípem slavila triumf, který byl vzápětí podpořený několika velmi příznivými kritikami.

V ranních hodinách ve čtvrtek 2. prosince roku 1915 podlehl hudební skladatel a pedagog Jan Malát třetímu a poslednímu záchvatu mrtvice. Pohřeb se konal v neděli 5. prosince 1915 v bazilice sv. Václava na Smíchově. V tisku nebylo skladatelově úmrtí vzhledem k válečné situaci věnováno příliš mnoho pozornosti, z denních novin oznámení otiskla pouze *Národní politika*¹¹⁰, z hudebně zaměřených časopisů pak *Smetana*¹¹¹, *Česká hudba* a *Věstník pěvecký a hudební*¹¹². Probíhající válečné

¹⁰⁹ Antonín Trýb (7.března 1884 - 3.září 1960) byl český lékař, básník a prozaik

¹¹⁰ Národní politika byl český deník vycházející od roku 1883

¹¹¹ Smetana byl český hudební časopis vycházející od roku 1907

¹¹² Věstník pěvecký a hudební byl český časopis vycházející od roku 1901

události i v následujících měsících nijak nepřispěly k tomu, aby mohla být památka skladatele Maláta ve větší míře připomenuta - pěvecké a hudební spolky totiž zásadně omezily svou činnost.

Význam hudebního skladatele a pedagoga Jana Maláta pro českou hudbu je nezpochybnitelný. Obrovské pracovní nasazení, senzitivita a téměř destruktivní skromnost jsou jeho tři základní vlastnosti jakožto umělce. Byl hudebním pedagogem s nezměrnými zkušenostmi a bezkonkurenční odbornou erudicí. O skladatelově vytrvalosti a pracovitosti vypovídá titánské dílo, které bylo navíc v drtivé většině úspěšně vydané. Malát zasáhl do téměř všech hudebních oborů, vždy potom svým absolutně specifickým způsobem vycházejícím z jeho silného vztahu k české lidové hudbě. Ve svém skladatelském odkazu má kompozice pro klavír (2 i 4 ruce), harmonium (včetně duet pro klavír a harmonium), varhany, citeru, sólové housle (sólové i s doprovodem klavíru), dvoje, troje i čtvery housle (včetně skladeb s doprovodem klavíru), smyčcové kvartety, nástrojové kombinace dechových i smyčcových nástrojů s klavírem, orchestrální skladby, sbory a samozřejmě dvě opery.

Jako skladatel se hlásil k hudbě Bedřicha Smetany, jeho hudební mluvu přijal za vlastní a aplikoval jí ve svých vlastních skladbách, při harmonizaci lidových písní i úpravách skladeb jiných autorů. Příslušnost ke Smetanově odkazu je evidentní, i pokud jde o nakládání s hudební formou. Malát má v seznamu svých děl téměř všechno - od naivní dětské písničky až po kantátu nebo operu. Nikdy se ale nepokoušel o symfonie nebo sonáty. To je další rovina určitého skladatelského přesvědčení - Smetana sám pokládal tyto hudební formy za svým způsobem přežití a byl představitelem programní hudby. Následující generace českých skladatelů jako Antonín Dvořák, Josef Bohuslav Foerster, Vítězslav Novák¹¹³, Josef Suk nebo Bohuslav Martinů¹¹⁴ ovšem nepřevzaly tento hudební názor, opět používali klasické formy a vedli je k dalšímu vývoji. Malátův přítel a spolupracovník Zdeněk Fibich

¹¹³ Viktor Augustin Rudolf (Vítězslav) Novák (5.prosince 1870 - 15.července 1949) byl český skladatel, klavírista a sportovec, Žák Antonína Dvořáka

¹¹⁴ Bohuslav Martinů (8.prosince 1890 - 28.srpna 1959) byl český skladatel působící v zahraničí, nejvýznamnější představitel moderny

svým odkazem stojí někde na pomezí těchto dvou uměleckých postojů. Malát ve své tvorbě však setrval v důsledném odmítání klasických forem. Kromě toho chápal Smetanu jako svébytného a nezávislého na odkazu Richarda Wagnera¹¹⁵- celý život propagoval Smetanu, ale nespojoval ho přitom s Wagnerem. S Bedřichem Smetanou Maláta spojuje i zájem o uměleckou hodnotu lidové písně, o její význam. Na lidových nápěvech nezajímala Maláta tolik stránka folkloristická, ale především stránka umělecká a významová. Z hlediska hudební estetiky to byl skladatelův zdravý smysl pro přirozené krásno.

Po stránce kompoziční techniky je možné označit do vysoké míry Maláta za eklektika, ovšem eklektika „česky“ osobitého. Jeho inspirační zdroje jsou výhradně národní a tím se liší dalších eklektických skladatelů české hudební historie - Karla Bendla, Josefa Nešvery, Josefa Richarda Rozkošného nebo Karla Kovařovice. Antonín Dvořák ovlivnil Maláta v práci s harmonií a pak především v instrumentaci, Zdeněk Fibich byl Malátovi blízký svým smyslem pro jemnou hudební strukturu, Josef Leopold Zvonař byl pro Maláta důležitý v nahlížení na zvládnutí skladatelské techniky při komponování sborů. Přes všechny jmenované vlivy byl pro Jana Maláta největším celoživotním uměleckým vzorem Bedřich Smetana.

¹¹⁵ Richard Wagner (22.května 1813 - 13.února 1883) byl německý skladatel, režisér a spisovatel, jeden z nejvýznamnějších operních skladatelů historie

Závěr

Pro svou magisterskou práci jsem jako téma vybral osobnost Jana Maláta. Chtěl jsem tak navázat na svou bakalářskou práci, která byla zaměřena na houslistu Ferdinanda Lauba. Tyto dva hudební umělce spojuje pro dnešní dobu především to, že jsou jejich jména v podstatě zapomenuta. Každý z nich byl ve své éře významný, oba se zasloužili o českou hudbu v mnoha ohledech. Ferdinand Laub byl houslovým virtuózem nejvyšší kategorie, v neposlední řadě pedagogem a také příležitostným skladatelem. Jan Malát byl pedagogem svým hlavním posláním, dále hudebním skladatelem, aranžérem, lexikografem a propagátorem lidové hudby. Přestože jsou Malátovy instrumentální školy dnes již zastaralé a pedagogové se obracejí k modernějším metodám, byla například *Praktická škola na housle* hojně využívána po několik desetiletí. Skladatelův odkaz ve sborové tvorbě je do současnosti stále živý a především sbírky jeho úprav lidových písní *Český národní poklad* nebo *Národní poklad* jsou dodnes opakovaně vydávány a figurují jako nedílná součást hudebních oddělení knihoven. Od roku 2015 nese skladatelovo jméno Základní umělecká škola v Novém Bydžově. V Janu Malátovi má česká hudba druhé poloviny 19. století pozoruhodnou a přesto opomíjenou osobnost.

Použitá literatura a prameny

Černušák, Gracián: *Dějiny evropské hudby*, Panton, Praha 1972

Hostomská Anna: *Průvodce operní tvorbou*, SNKLHU, Praha 1965

kolektiv autorů: *Československý hudební slovník osob a institucí* (dva svazky A – L, M – Z), SNKLHU, Praha 1965

kolektiv autorů: *Sborník na paměť 125 let konservatoře hudby v Praze*, Vyšehrad, Praha 1936

kolektiv autorů: *Hudba v českých dějinách, od středověku do nové doby*, Supraphon, Praha 1989

Malát, Jan: *Polonéza pro housle a klavír* (notový materiál), Karel J. Barvitiš, Praha 1919

Votoček, Emil: *Hudební slovník cizích výrazů a rčení*, Hudební matice Umělecké besedy v Praze, Praha 1946

Vycpálek, Vratislav: *Jan Malát, život a dílo*, Knihovna světového literárního klubu, Praha 1944

Žídek, František: *Čeští houslisté tří století*, Panton, Praha 1982